

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



# ۱۴ نکته از قرآن کریم پیرامون مسجد

اکبر دهقان



وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی  
سازمان اسناد و کتابخانه ملی  
فرهنگی و هنری مساجد کشور

سرشناسه: دهقان، اکبر، ۱۳۴۴-

عنوان و نام پدیدآور: ۱۱۴ نکته از قرآن کریم پیرامون مسجد اکبر دهقان.

مشخصات نشر: تهران: ستاد علی کانون های فرهنگی و هنری مساجد، ۱۳۸۸.

مشخصات ظاهری: ۱۰۹ ص

شابک: ۱۵۰۰۰ ریال: ۰۵-۰۰-۵۲۶۴-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس

عنوان گسترده: یکصد و چهارده نکته از قرآن کریم پیرامون مسجد.

موضوع: مسجدها-- جنبه های قرآنی

شناسه افزوده: ستاد عالی هماهنگی و نظارت بر کانون های فرهنگی و هنری مساجد

رده بندی کنگره: ۱۳۸۸ ۱۰۴/م۵۹

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۱۵۹

شماره کتابشناسی ملی: ۱۷۱۲۴۷۹

## **یکصد و چهارده نکته از قرآن کریم پیرامون مسجد**

اکبر دهقان

ناشر: ستاد عالی هماهنگی و نظارت بر کانون های فرهنگی هنری مساجد کشور

نوبت چاپ: اول - اردیبهشت ۱۳۸۸

چاپ و صحافی: شاد رنگ

حروف نگار: سید مصطفی موسوی

تیراژ: ۵۰۰۰ نسخه

بهاء: ۱۵۰۰۰ ریال

شابک: ۰۵-۰۰-۵۲۶۴-۶۰۰-۹۷۸

مراکز پخش:

خیابان شهید بهشتی، بعد از پل مدرس، ساختمان ۲۸۲ تلفن: ۸۲۴۵۴۴۴۶ - ۸۲۴۵۴۴۴۹

خیابان آزادی، خیابان توحید، کوچه بت شکن، پلاک ۱۲ تلفن: ۶۶۹۰۴۲۲۱-۲

۷	مقدمه
۹	پیش‌گفتار
۱۱	مسجد محل تحصیل محبت خداوند
۱۲	مسجد عامل طهارت نفس
۱۳	معماران مسجد و ترس از خدا
۱۴	مسجد مرکز یاد خداوند
۱۵	مسجد محل تحصیل زاد و توشه‌ی سفر قیامت
۱۵	پرهیزکاران سرپرست مساجد
۱۶	رفعت مسجد
۱۷	مسجد پایگاه عروج
۱۸	مسجد پایگاه بندگان مؤمن به خدا
۱۹	عدم تساوی در انگیزه‌ی مسجدسازی
۲۱	فریب نخوردن از امور ظاهری
۲۲	مسجد محل نورانی شدن
۲۳	رعایت ادب نسبت به مقدسات
۲۳	لزوم ایمان و تقوا در عمران و تأسیس مسجد
۲۵	مسجد نخستین بنای روی کره‌ی زمین
۲۵	توسعه‌ی مسجدالحرام
۲۶	تخریب مراکز عبادی
۲۷	جان‌نثاری برای حفظ مسجد
۲۸	یاد زیاد خداوند در مسجد
۲۸	لزوم سنخیت عابد و معبد در طهارت
۳۰	نماز جماعت در مسجد
۳۱	مسجد در کنار آرامگاه
۳۲	کمک گرفتن از نماز در مسجد
۳۳	اجابت دعا در مسجد
۳۴	وجه تسمیه محراب مسجد

۳۵.....	عظمت و اهمیت مسجدالاقصی
۳۷.....	مسجد و امدادگری به فقرا
۳۹.....	حضور قلب در مسجد
۴۱.....	دعای خالصانه در مسجد
۴۴.....	بهره مندی از زینت در مسجد
۴۷.....	طرق ویرانی مسجد
۵۴.....	اعتکاف در مسجد
۵۵.....	پرستش، هدف مسجد
۵۶.....	آبادانی مسجد
۶۵.....	مسجد ضرار
۶۷.....	مسجد قبا اولین مسجد مدینه
۷۳.....	طهارت مسجدالحرام
۷۵.....	لزوم احترام مسجدالحرام
۷۶.....	منع از ورود به مسجدالحرام، گناهی بزرگ‌تر از قتال
۷۸.....	عدم نزدیکی مشرکان به مسجدالحرام
۸۱.....	کعبه و مسجدالحرام قبله‌ی مسلمین
۸۷.....	پرهیزکاران سرپرست مسجدالحرام
۸۹.....	تحقق وعده الهی در ورود مسلمانان به مسجدالحرام
۹۰.....	تعصّب جاهلی، عامل جلوگیری ورود به مسجدالحرام
۹۱.....	بهره‌مندی عموم مردم از مسجدالحرام
۹۲.....	احکام مسجدالحرام
۹۴.....	خدمت‌گزاری در مسجد
۹۵.....	برخوردهای زشت دشمنان درباره‌ی مسجد از جمله مسجدالحرام
۹۷.....	ختمه مسک
۹۹.....	احکام پس از ورود به مسجد
۱۰۲.....	فضائل مسجد و آثار رفت و آمد به آن
۱۰۹.....	انتظار برای نماز در مسجد

## مقدمه

نیاز انسان به گوهر عبادت از اموری است که خداوند متعال در فطرت انسان‌ها ودیعه نهاده و قرآن کریم آن را به عنوان مهم‌ترین هدف خلقت معرفی نموده است.

(وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ)<sup>۱</sup>

ساخت شریف‌ترین اماکن روی زمین، توسط بزرگ‌ترین مردان الهی، یعنی انبیاء از ابتدای خلقت و با نام‌های مختلف به منظور ارتقای فعالیت‌های عبادی، نشان از اهمیت این موضوع دارد.

تأسیس مساجد در دین مبین اسلام به اهتمام پیامبر گرامی اسلام ﷺ و در ادامه توسط اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام مورد اهتمام بوده و در طول دوران اسلامی نیز توجه به عمران مادی و معنوی مساجد، به عنوان یکی از بزرگ‌ترین افتخارات علمای دین و مسلمانان راستین لحاظ می‌شد.

در عصر حاضر و با توجه به استقرار حکومت اسلامی در ایران، توجه به مساجد در رأس امور قرار گرفت و رهبر کبیر انقلاب اسلامی، از مساجد به عنوان سنگرهای مبارزه با استکبار و طاغوت یاد کرده‌اند.

مراکز فرهنگی و هنری در کنار مساجد کشور، یکی از اقدامات مهمی بود که در دوران انقلاب اسلامی و با استفاده از رهنمودهای مقام معظم رهبری (مدظله العالی) شکل گرفت تا شکوفایی بیشتر مساجد را در عرصه‌های علمی و فرهنگی شاهد بوده و از این پایگاه مقدس، تهاجم فرهنگی دشمن رصد و خنثی شود.

مسجد، نماز و قرآن؛ سه عنصر به هم پیوسته‌ای هستند که در مهندسی فرهنگی و ساخت شخصیت معنوی انسان‌های مسلمان نقش مهمی را ایفا می‌کنند و چه زیباست که با زبان قرآن و از نگاه قرآن به مسجد نظر افکنیم و رهنمودهای ارزشمند آن را سرلوحه زندگی خویش قرار دهیم.

دبیرخانه ستاد عالی کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد کشور، تلاش دارد با بهره‌گیری از آموزه‌های معارف قرآن و عترت، رسالت خویش را به ساحت مساجد ادا نماید. در همین راستا از پژوهشگر ارجمند جناب حجت‌الاسلام والمسلمین اکبر دهقان درخواست نمودیم تا با جمع‌آوری رهنمودهای قرآن کریم، در امر آبادانی مساجد، این امر خطیر را جامه عمل بپوشاند.

امید است تلاش‌های کلیه خدمتگزاران به مسجد مرضی خداوند متعال و ائمه اطهار علیهم‌السلام قرار گیرد.



## پیش گفتار

مسجد، مهم‌ترین مرکز عبادی و عرفانی است که انسان می‌تواند با رفتن به مسجد از ذلت گناه به عزت طاعت و با صیانت نفس، به سیادت و سعادت و از وابستگی دنیا به وارستگی از آن و از رذائل نفسانی به فضائل اخلاقی و از آسایش جسمی به آرامش روحی و از خودبینی به خدابینی و از پایگاه طبیعی به بارگاه الهی نائل شود.

عظمت و قداست مسجد به اندازه‌ای است که معماران و آباد کنندگان آن باید افرادی مؤمن (انما یعمروا مساجد الله من آمن بالله)<sup>۱</sup> و متولیان آن (مسجد الحرام) باید افراد متقی باشند (ان اولیاءه الا المتقون).<sup>۲</sup>

۱. سوره توبه آیه ۱۸

۲. سوره انفال آیه ۳۴

مسجد بیت رفیعی است که نام خداوند در آن برده می‌شود: (و یذکر فیها اسمہ).<sup>۱</sup>

مسجد تنها مرکزی است که مسلمان‌ها موظف شدند در رفتن به آن خود را مزین کنند (خدوا زینتکم عند کلّ مسجد...)<sup>۲</sup>.

امیدوارم خداوند توفیق بهره‌برداری از چنین مرکز با قداستی را که عامل سعادت انسان است به همگان عنایت بفرماید.

اکبر دهقان

۱. سوره نور آیه ۲۶

۲. سوره اعراف آیه ۳۱

### مسجد محل تحصیل محبت خداوند

۱. قرآن کریم می فرماید: راه محبوب خداوند شدن، پیروی از حبیب الله یعنی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است. «قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ...»<sup>۱</sup>

و بهترین جایی که انسان می تواند محبوب خداوند شود، مسجد است، زیرا قرآن می فرماید: افرادی که در مسجد هستند علاقه مند به طهارت نفس اند و این گروه محبوب خداوند می باشند «... فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ»<sup>۲</sup>

۱. سوره آل عمران آیه ۲۱

۲. سوره توبه آیه ۱۰۸

## مسجد عامل طهارت نفس

۲. از نظر قرآن کریم چند چیز عامل طهارت نفس شمرده شده است. از جمله‌ی آنها مسجد و نماز در آن است که وسیله‌ی تهذیب و پاکسازی روح و نفس انسان است:

الف. پرداختن زکات واجب «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا...»<sup>۱</sup>

ب. عفت نفس (رعایت حریم ناموس مردم) «... وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسَأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ...»<sup>۲</sup>

ج. پذیرفتن عذر صاحب‌خانه «... وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ...»<sup>۳</sup>

د. توبه «... إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ»<sup>۴</sup>

ه. مسجد «... فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ

الْمُتَطَهِّرِينَ»<sup>۵</sup>

۱. سوره توبه آیه ۱۰۳

۲. سوره احزاب آیه ۵۳

۳. سوره نور آیه ۲۸

۴. سوره بقره آیه ۲۲۲

۵. سوره توبه آیه ۱۰۸

## معماران مسجد و ترس از خدا

۳. قرآن کریم ترس از خدا و عدم ترس از دیگران را وصف برای چند گروه بیان کرده است:

الف. پیامبران «الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ...»<sup>۱</sup>

ب. خردمندان «... إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ... وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ»<sup>۲</sup>

ج. دانشمندان «... إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ...»<sup>۳</sup>

د. رستگاران «وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشِ اللَّهَ وَ يَتَّقْهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ»<sup>۴</sup>

ه. معماران مسجد «إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مِنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ...»<sup>۵</sup>

۱. سوره احزاب آیه ۳۹  
 ۲. سوره رعد آیات ۲۱ تا ۲۹  
 ۳. سوره فاطر آیه ۲۸  
 ۴. سوره نور آیه ۵۲  
 ۵. سوره توبه آیه ۱۸

### مسجد مرکز یاد خداوند

۴. از نظر قرآن کریم یاد خداوند آثار و برکاتی به همراه دارد از جمله:

الف. دوری از گناه «إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ»<sup>۱</sup>.

ب. آرامش روح «... أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ»<sup>۲</sup>.

ج. یاد خداوند از انسان «فَاذْكُرُونِي أَذْكَرُكُمْ...»<sup>۳</sup>.

د. رستگاری «... فَاذْكُرُوا آيَةَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ»<sup>۴</sup>.

از مهمترین مراکز یاد خداوند مسجد است:

«وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا

اسْمُهُ...»<sup>۵</sup>.

«فِي بُيُوتٍ أُذِنَ لِلَّهِ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ...»<sup>۶</sup>.

۱. سوره اعراف آیه ۲۰۱

۲. سوره رعد آیه ۲۸

۳. سوره بقره آیه ۱۵۲

۴. سوره اعراف آیه ۶۹

۵. سوره بقره آیه ۱۱۴

۶. سوره نور آیه ۳۶

## مسجد محل تحصیل زاد و توشه‌ی سفر قیامت

۵. از نظر قرآن کریم تنها زاد و توشه‌ی سفر قیامت،

تقوا است و بس «... وَ تَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى ...»<sup>۱</sup>

از جمله اموری که می‌تواند این زاد و توشه را برای انسان به نحو احسن فراهم کند، تأسیس مسجد از روی تقوا و پرهیزکاری است «... لِمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ ...»<sup>۲</sup>

## پرهیزکاران سرپرست مساجد

۶. قرآن کریم فضایلی را برای پرهیزکاران بیان

کرده از جمله اینکه تنها این گروه حق سرپرستی مساجد را دارند:

الف. مشمول لطف خاص خداوند «... وَ اتَّقُوا اللَّهَ

وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ»<sup>۳</sup>

۱. سوره بقره آیه ۱۹۷

۲. سوره توبه آیه ۱۰۸

۳. سوره بقره آیه ۱۹۴



ب. پذیرفته شدن اعمال آنها «... إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنْ

الْمُتَّقِينَ»<sup>۱</sup>.

ج. عاقبت نیک داشتن «... وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ»<sup>۲</sup>.

د. آماده شدن بهشت برای آنان «وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ

مِن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ

لِلْمُتَّقِينَ»<sup>۳</sup>.

ه. محبوب خداوند بودن «... فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ»<sup>۴</sup>.

و. سرپرست مسجد بودن «... إِنَّ أَوْلِيَاءَهُ إِلَّا

الْمُتَّقُونَ...»<sup>۵</sup>.

### رفعت مسجد

۷. قرآن کریم پیامبران و مؤمنان و دانشمندان را

رفعت مقام بخشیده، مراکز مذهبی مانند مسجد را نیز

رفعت عنایت کرده است.

۱. سوره مائده آیه ۲۷

۲. سوره اعراف آیه ۱۲۸

۳. سوره آل عمران آیه ۱۳۳

۴. سوره آل عمران آیه ۷۶

۵. سوره انفال آیه ۳۴



- الف. رفعت پیامبران «تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ...»<sup>۱</sup>
- ب. رفعت پیامبر اکرم ﷺ «وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ»<sup>۲</sup>
- ج. رفعت مؤمن دانشمند «... يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ...»<sup>۳</sup>
- د. رفعت مسجد «فِي بُيُوتٍ أُذِنَ لِلَّهِ أَنْ تَرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ...»<sup>۴</sup>

### مسجد پایگاه عروج

۸. مسجد به معنای جایگاه سجده و سجده اوج عبادت و بندگی انسان برای خداست و مسجد متعلق به ذات پاکی است که سرچشمه‌ی تمام بزرگی‌هاست «وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا»<sup>۵</sup>

۱. سوره بقره آیه ۲۵۳

۲. سوره انشراح آیه ۴

۳. سوره مجادله آیه ۱۱

۴. سوره نور آیه ۳۶

۵. سوره جن آیه ۱۸

و این مکان را مرکز پرستش خالصانه دانسته است  
 «فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا».

بدین سبب است که مسجد را پایگاه عروج انسان از  
 خاک به افلاک دانسته است «سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ  
 لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى ...»<sup>۱</sup>.

سیر دادن پیامبر در یک شب از مسجدالحرام به  
 مسجدالاقصی نشانه‌ی عظمت پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و قدرت  
 لایزال الهی است و این سیر دادن در یک شب به  
 منظور نشان دادن برخی از آیات الهی بود «سُبْحَانَ الَّذِي  
 أَسْرَى بِعَبْدِهِ ... لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا ...».

### مسجد پایگاه بندگان مؤمن به خدا

۹. از آنجا که مسجد پایگاه عبادت و بندگی خدا  
 است، تنها مؤمنان و پرهیزکاران می‌توانند در آن  
 رفت و آمد داشته باشند و معماری آن را به عهده بگیرند  
 «إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ ...» بنابراین پایگاه  
 مشرک و منافق نیست و آنها حق ولایت و معماری

ندارند. مشرک از آنجا که نجس است نباید نزدیک شود  
 «... إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ...»<sup>۱</sup> و  
 منافق چون کافر است و قصد اضرار دارد، نباید مسجد  
 بسازد «وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَ...»<sup>۲</sup>

### عدم تساوی در انگیزهی مسجدسازی

۱۰. از نظر قرآن کریم همانطور که برخی از حقایق  
 با یکدیگر برابر و همتا نیستند، برخی از افراد نیز با  
 یکدیگر مساوی و همتا نیستند از جمله سازندگان  
 مساجد.

الف. عدم مساوات کور و بینا «... قُلْ هَلْ يَسْتَوِي  
 الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ...»<sup>۳</sup>

ب. عدم مساوات ظلمت و نور «... أَمْ هَلْ تَسْتَوِي  
 الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ...»<sup>۴</sup>

ج. احیا و اموات «وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ...»<sup>۵</sup>

۱. سوره توبه آیه ۲۸

۲. سوره توبه آیه ۱۰۷

۳. سوره انفصاح آیه ۵۰

۴. سوره رعد آیه ۱۶

۵. سوره قاطر آیه ۲۲

د. عالم و غیر عالم «... قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ...»<sup>۱</sup>

ه. انفاق قبل از پیروزی و بعد از پیروزی «... لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ...»<sup>۲</sup>

و. مجاهدان با غیر مجاهدان «لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ...»<sup>۳</sup>

ز. بنیان و سازندگان مسجد (یکی با تقوا و یکی بی تقوا) «لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لِمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ \* أَمْ مَنْ أُسِّسَ بُنْيَانُهُ عَلَى تَقْوَى مِنَ اللَّهِ وَ رِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أُسِّسَ بُنْيَانُهُ عَلَى شَفَا جُرْفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ»<sup>۴</sup>

۱. سوره زمر آیه ۹

۲. سوره حدید آیه ۱۰

۳. سوره نساء آیه ۹۵

۴. سوره توبه آیات ۱۰۸-۱۰۹

## فریب نخوردن از امور ظاهری

۱۱. بر هر انسان مسلمانی لازم است که در جامعه‌ی اسلامی فریب ظواهر را نخورد، چراکه برخی از افراد کارهای دینی آنها تنها شکل ظاهری دارد، اما فاقد حقیقت و واقعیت است.

الف. ایمان ظاهری «وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَ بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ»<sup>۱</sup>

ب. نماز ظاهری «فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ \* الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ»<sup>۲</sup>

ج. سوگند ظاهری «اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً...»<sup>۳</sup>

د. گریه‌ی ظاهری «وَجَاءُوا آبَاءَهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ»<sup>۴</sup>

ه. تعهد ظاهری «وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللَّهَ لَئِنْ آتَانَا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَ لَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ \* فَلَمَّا آتَاهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَ تَوَلَّوْا وَ هُمْ مُعْرِضُونَ»<sup>۵</sup>

۱. سوره بقره آیه ۱۰

۲. سوره ماعون آیات ۴ و ۵

۳. سوره منافقون آیه ۲

۴. سوره یوسف آیه ۱۶

۵. سوره توبه آیات ۷۵ و ۷۶

و. مسجد سازی «وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا  
وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ...»<sup>۱</sup>.

### مسجد محل نورانی شدن

۱۲. هدف از بعثت انبیاء الهی، نورانی شدن مردم است «كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ...»<sup>۲</sup> و نورانی شدن مردم در پرتو پذیرش اسلام و اعتقاد به اصول دین است «أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ...»<sup>۳</sup>.

از مهمترین مراکزی که انسان در سایه‌ی آن نورانی و از هدیات ویژه‌ی خداوند بهره‌مند می‌شود مسجد است، چه اینکه سایر مراکز نورانی مانند بیوت انبیاء و اولیاء اینچنین است «يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ... فِي بُيُوتٍ أَدْخَلَ اللَّهُ أَنْ تَرْفَعَ...»<sup>۴</sup>.

۱. سوره توبه آیه ۱۰۷

۲. سوره ابراهیم آیه ۱

۳. سوره زمر آیه ۲۲

۴. سوره نور آیات ۳۵ و ۳۶

### رعایت ادب نسبت به مقدسات

۱۳. قرآن کریم رعایت ادب نسبت به مقدسات را لازم دانسته است که به نمونه‌هایی از آن اشاره می‌شود:

الف. در ورود به خانه‌ی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله باید اذن طلب کرد «... لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ...»<sup>۱</sup>

ب. در ورود به مکان‌های مقدس باید کفش‌ها را درآورد. هنگامی که حضرت موسی علیه السلام به کوه طور می‌رفت خطاب شد «... فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طَوًى»<sup>۲</sup>.

ج. در ورود به مسجد باید از زینت بهره برد «يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ...»<sup>۳</sup>.

### لزوم ایمان و تقوا در عمران و تأسیس مسجد

۱۴. همراهی ایمان و تقوا در آیات فراوانی به چشم می‌خورد، از این همراهی استفاده می‌شود که ایمان

۱. سوره احزاب آیه ۵۲

۲. سوره طه آیه ۱۲

۳. سوره اعراف آیه ۳۱

تنها بدون تقوا کارساز و سودمند نیست، از این رو قرآن کریم ایمان و تقوا را از اوصاف اولیاء الهی شمرده است «أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ \* الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ»<sup>۱</sup> و نزول برکات در دنیا بر محور ایمان و تقوا است «وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ...»<sup>۲</sup> چه اینکه پاداش در آخرت نیز بر اساس ایمان و تقوا است «وَلَوْ أَنَّهُمْ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ خَيْرٌ...»<sup>۳</sup>.

جالب اینکه در موضوع عمران و تأسیس مسجد، ایمان و تقوا از اوصاف معماران و مؤسسان مسجد شمرده شده است «إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنِ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ...»<sup>۴</sup> «... لَمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ...»<sup>۵</sup>.

۱. سوره یونس آیات ۶۳ و ۶۴

۲. سوره اعراف آیه ۹۶

۳. سوره بقره آیه ۱۰۳

۴. سوره توبه آیه ۱۸

۵. سوره توبه آیه ۱۰۸



## مسجد نخستین بنای روی کره‌ی زمین

«إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَيْتَةِ مَبْرُكًا وَهُدًى  
لِّلْعَالَمِينَ»<sup>۱</sup>

۱۵. از آیه‌ی شریفه استفاده می‌شود که نخستین بنای روی زمین مسجد بوده (مسجدالحرام) و برای تمام انسان‌های (مسلمان) است و اختصاصی به جمعیت و نژاد خاص ندارد.

همانطوری که قرآن کریم دارای برکت و هدایت است «وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مَبْرُكًا...» «هدیٌ لِلنَّاسِ» مسجدالحرام نیز مرکز برکت و هدایت برای همه‌ی انسان‌هاست «مبارکاً و هدیٌ للعالمین».

## توسعه‌ی مسجدالحرام

۱۶. در تفسیر عیاشی نقل شده که در زمان منصور، زائران خانه‌ی خدا زیاد شدند و مسجدالحرام گنجایش زائران بیت‌الله را نداشت. منصور می‌خواست خانه‌های مردم را خریداری کند ولی آنها به هیچ قیمتی راضی

نشدند. از امام صادق علیه السلام سؤال کرد، امام فرمود: تو می‌توانی به این آیه استدلال کنی «إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ» زیرا خداوند می‌فرماید: نخستین خانه‌ای که برای مردمان ساخته شد، خانه‌ی کعبه بود. بنابراین اگر آنها پیش از بنای کعبه خانه‌ای ساخته بودند، اطراف خانه‌ی کعبه مال آنها بود، ولی اگر خانه‌ی کعبه مقدم بوده، این حریم تا آنجا که مورد نیاز زائران خانه‌ی خداست، متعلق به کعبه است. منصور سخن امام صادق علیه السلام را به آنها ابلاغ کرد و آنان در پاسخ فرو ماندند و گفتند هرطور مایل باشی موافق خواهیم بود.<sup>۱</sup>

### تخریب مراکز عبادی

۱۷. قرآن کریم در یک آیه می‌فرماید: اگر دفاع نباشد و مجاهدان راه حق جهاد و دفاع نکنند، فساد و تباهی زمین را فرامی‌گیرد «... وَ أَوَّلًا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ الْأَرْضُ...»<sup>۲</sup>.

۱. تفسیر نمونه ج ۳ ص ۲۸ و ۲۷

۲. سوره بقره آیه ۲۵۱

در آیه‌ی دیگر می‌فرماید: اگر دفاع نباشد مراکز دینی و عبادی آسیب می‌بیند و ویران می‌شود «... وَ لَوْلَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهْدَمْتُمْ صَوَامِعُ وَبِيَعُ وَصَلَوَاتُ وَ مَسَاجِدُ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا...»<sup>۱</sup>

میان دو آیه‌ی شریف هیچ‌گونه تعارضی نیست بلکه در طول یکدیگرند.

به این معنا که اگر دشمن بخواهد فساد در روی زمین ایجاد کند از طریق نابودی مراکز دینی مانند مساجد وارد می‌شود و با نابودی مراکز مذهبی و دینی سرزمین‌های مسلمانان را فاسد و ویران می‌کند.<sup>۲</sup>

### جان‌نثاری برای حفظ مسجد

۱۸. مسجد و سایر مراکز عبادی یهود و نصاری (دیرها و صومعه‌ها و معابد و مساجد دینی) به قدری دارای قداست و ارزش است که انسان برای حفظ آن

۱. سوره حج آیه ۴۰

۲. تفسیر تسنیم ج ۶ ص ۲۲۲

باید جان خود را فدا کند «... وَ لَوْلَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ  
بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهْدَمْتُ صَوَامِعُ وَ بِيَعُ...»<sup>۱</sup>.

### یاد زیاد خداوند در مسجد

۱۹. قرآن کریم در برخی از آیات به مؤمنان دستور  
یاد زیاد می‌دهد «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا  
كَثِيرًا»<sup>۲</sup> و بهترین مکان برای یاد زیاد مسجد است که  
در آیه ۴۰ حج بدان اشاره شده است «... وَ مَسَاجِدُ  
يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا...».

### لزوم سنخیت عابد و معبد در طهارت

۲۰. همانطوری که معبد مسلمین باید دارای  
طهارت باشد «... طَهَّرْنَا بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ...»<sup>۳</sup>  
عابدی که می‌خواهد در مسجد و معبد نماز بخواند باید  
ظاهر باشد، از این رو نماز در حال جنابت باطل است،

۱. تفسیر نور ج ۱۲ ص ۲۵۴

۲. سوره احزاب آیه ۴۱

۳. سوره بقره آیه ۱۲۵

لذا قرآن کریم می‌فرماید «... وَلَا جُنْبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا...»<sup>۱</sup>.

لکن در روایات تفسیر دیگری برای آیه‌ی شریفه بیان شده است و آن اینکه منظور از صلوه در آیه محل نمازگزاردن و مسجد است، یعنی در حال جنابت وارد مسجد نشود، سپس کسانی که عبوراً از مسجد می‌گذرند را استثنا فرموده و می‌گوید «إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ» یعنی می‌توانید در حال جنابت از مسجد بگذرید ولی باید توجه داشت که لازمه‌ی این تفسیر آن است. کلمه‌ی صلوه در آیه به دو معنا آمده باشد یکی خود نماز، دیگر به معنی محل نماز و استعمال لفظ در دو معنا خلاف ظاهر است و بدون قرینه جایز نیست اما روایات فوق می‌تواند قرینه‌ی آن باشد.<sup>۲</sup>

۱. سوره نساء آیه ۴۳

۲. تفسیر نمونه ج ۳ ص ۴۴۰

## نماز جماعت در مسجد

۲۱. قرآن کریم در دو آیه دستور به نماز جماعت داده، نخست به بنی اسرائیل دستور می‌دهد که نماز را به پا دارید و زکات را بپردازید و با رکوع کنندگان رکوع کنید که این دستور رکوع با رکوع کنندگان اشاره به نماز جماعت دارد «وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ»<sup>۱</sup>

دستور دوم به حضرت مریم عليها السلام است که از طرف فرشتگان سه دستور به ایشان داده شده: خضوع در برابر خداوند و سجده در برابر خداوند و دیگر رکوع در برابر خداوند متعال است «يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ»<sup>۲</sup>

جمله‌ی «وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ» ممکن است اشاره به نماز جماعت بوده باشد و نیز ممکن است اشاره به پیوستن به جمعیت نمازگزاران و خاضعان در برابر خدا باشد. قابل توجه اینک: اقامه جماعت نوعاً در مسجد تحقق می‌پذیرد.

۱. سوره بقره آیه ۴۳

۲. سوره آل عمران آیه ۴۳

## مسجد در کنار آرامگاه

«... قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَّسْجِدًا»<sup>۱</sup>

۲۲. اصحاب کهف بعد از خواب طولانی که بیدار شدند سرانجام از دار دنیا رفتند، علاقه‌مندان به آنها تصمیم گرفتند در کنار آرامگاه آنها مسجد بسازند، قرآن کریم این موضوع را در آیات شریفه با لحن موافقی آورده است و این نشان می‌دهد که ساختن مسجد به احترام قبور بزرگان دین نه تنها حرام نیست، آنچنان که وهابی‌ها می‌پندارند، بلکه کار خوب و شایسته‌ای است. اصولاً بناهای یادبود که خاطره‌ی افراد برجسته و باشخصیت را زنده می‌دارد همیشه در میان مردم جهان بوده و هست و یک نوع قدردانی از گذشتگان و تشویق برای آیندگان در آن کار نهفته است.<sup>۲</sup>

از هر فرصتی برای ترویج دین باید استفاده کرد. اگر بناست ساختمانی بعنوان یادبود ساخته شود، مسجد بسازیم که آثار مادی و معنوی فراوانی دارد.<sup>۳</sup>

۱. سوره کهف آیه ۲۱

۲. تفسیر نمونه ج ۱۲ ص ۲۸۸

۳. تفسیر نور ج ۷ ص ۱۵۶

## کمک گرفتن از نماز در مسجد

«وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ»<sup>۱</sup>

۲۳. در آیهی شریفه خداوند متعال دو رکن اساسی برای پیروزی بر مشکلات بیان کرده: ۱ - پایگاه نیرومند درونی «صبر» ۲ - تکیه‌گاه محکم برونی «صلوة».

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: هنگامی که با غمی از غم‌های دنیا روبرو می‌شوید، وضو بگیرید، سپس داخل مسجد شوید و دو رکعت نماز بخوانید و دعا کنید، زیرا خداوند دستور داده از نماز کمک بگیرید.

رَوَى عَنِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «مَا يَمْنَعُ أَحَدَكُمْ إِذَا دَخَلَ عَلَيْهِ غَمٌّ مِنْ غُمُومِ الدُّنْيَا أَنْ يَتَوَضَّأَ فَيَدْخُلَ الْمَسْجِدَ فَيَرْكَعَ رَكْعَتَيْنِ يَدْعُو اللَّهَ فِيهِمَا أَوْ مَا سَمِعْتَ اللَّهَ يَقُولُ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ»<sup>۲</sup>.

۱. سوره بقره آیه ۴۵

۲. بحار الانوار ج ۸۸ ص ۳۸۱



در روایات دیگر نقل شده که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و حضرت علی علیه السلام نیز هرگاه با مشکلی مواجه می‌شدند، دو رکعت نماز می‌خواندند.<sup>۱</sup>

### اجابت دعا در مسجد

۲۴. قرآن کریم بعد از آنکه دستور به توجه به خداوند و شرکت در مساجد را می‌دهد «... وَ أَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ...»<sup>۲</sup> فوراً می‌فرماید خداوند را خالصانه بخوانید و دعا کنید «... وَ ادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ...». از اینجا معلوم می‌شود دعا کردن در مسجد اقرب به اجابت است و لذا نمونه اجابت دعای در مسجد را درباره‌ی حضرت زکریا علیه السلام می‌بینیم که وقتی آن حضرت مشاهده کرد در محراب برای مریم علیها السلام رزق آماده شده، از او پرسید ای مریم! این رزق از کجاست؟ گفت از ناحیه‌ی خداوند «... كَلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هَذَا قَالَتْ هُوَ

۱. منهج الصادقین ج ۱ ص ۱۷۸

۲. سوره اعراف آیه ۲۹

مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ»<sup>۱</sup> در اینجا بود که حضرت زکریا از خداوند تقاضای فرزند طیب کرد و فرشتگان در حالی که او در محراب مسجد نماز می‌خواند به او بشارت فرزندى به نام یحیی دادند «هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ \* فَنادته الملائكة وهو قائم يصلى فى المحراب ان الله يبشرك بيحیی مصدقاً بكلمة من الله وسيداً وحصوراً ونبياً من الصالحين»<sup>۲</sup>.

### وجه تسمیه محراب مسجد

۲۵. راغب در مفردات گوید: جهت اینکه محراب مسجد را «محراب» گویند برای آن است که در آنجا محاربه و جنگ شیطان و هوای نفس با عقل صورت می‌گیرد.

بعضی گفته‌اند جهتش آن است که چون آدمی باید در چنان جایی خود را از مشاغل دنیوی و تفرقه‌ی خواطر دور سازد، لذا به آن محراب گویند. بعضی

۱. سوره آل عمران آیه ۳۷

۲. سوره آل عمران آیات ۳۸ و ۳۹

گفته‌اند اصل در معنای آن «محراب البیت» یعنی صدر مجلس بوده، سپس به مناسبت صدر به بالای مسجد هم محراب گفته‌اند و بعضی هم عکس آن را اظهار داشته‌اند و گفته‌اند محراب به حسب اصل در محراب مساجد یعنی صدر آن گفته می‌شده پس به مشابهت صدر خانه را نیز محراب گفته‌اند.

مرحوم علامه طباطبایی رحمته الله علیه می‌فرماید: به گمان می‌رسد که این معنا صحیح‌تر باشد چنانکه خداوند می‌فرماید: «يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِبَ وَ تَمَاثِيلَ...»<sup>۱</sup> یعنی شیاطین جن برای سلیمان آنچه می‌خواست از معابد عالی و تمثال‌ها می‌ساختند.

### عظمت و اهمیت مسجدالاقصی

۲۶. در عظمت مسجدالاقصی همین بس که سفر معراج پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از مسجدالحرام آغاز شد و به مسجدالاقصی منتهی گشت و از آنجا به عالم بالا سفر

کرد «سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى ...»<sup>۱</sup>.

قرآن کریم در سوره‌ی اسراء آیه‌ی ۴ می‌فرماید: ما به بنی‌اسرائیل در کتاب تورات اعلام کردیم که شما دو بار در زمین فساد خواهید کرد و راه طغیان را در پیش خواهید گرفت «وَقَضَيْنَا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا»<sup>۲</sup> سپس به شرح این دو فساد و مجازات آن پرداخته می‌فرماید: هنگامی که نخستین وعده فرارسد و شما دست به فساد و ظلم بزنید، ما گروهی از بندگان رزمنده و جنگجوی خود را بسوی شما می‌فرستیم تا به کیفر اعمالتان شما را در هم کوبد «فَإِذَا جَاءَ وَعَدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولَىٰ بَأْسٍ شَدِيدٍ ...»<sup>۳</sup> سپس وعده‌ی دوم الهی فرا می‌رسد، باز گروهی جنگجو و پیکارگر بر شما چیره می‌شوند، آنچنان بلایی بر سر شما می‌آورند که آثار غم و اندوه از صورت‌های شما می‌بارد «... فَإِذَا جَاءَ وَعَدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءُوا وُجُوهَكُمْ ...». آنها حتی بزرگ

۱. سوره اسراء آیه ۱

۲. سوره اسراء آیه ۴

۳. سوره اسراء آیه ۵

معبدتان بیت المقدس (مسجدالاقصی) را از دست شما می‌گیرند و در آن داخل می‌شوند همانگونه که بار اول داخل شدند «... وَ لِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ...»<sup>۱</sup>

از اینکه جنگ آوران در جنگ با بنی اسرائیل دو بار وارد مسجدالاقصی شدند معلوم می‌شود مسجدالاقصی برای آنان اهمیت فوق‌العاده داشته است.<sup>۲</sup>

### مسجد و امدادگری به فقرا

۲۷. روزی رسول خدا ﷺ در مسجد مدینه نماز ظهر می‌خواند، حضرت علی عليه السلام نیز حاضر بود، فقیری وارد مسجد شد و از مردم خواست که به او کمک کنند، هیچ‌کس به او چیزی نداد. دل فقیر شکست و عرض کرد: خدایا گواه باش که من در مسجد رسول خدا درخواست کمک کردم ولی هیچ‌کس به من کمک نکرد. در این هنگام حضرت علی عليه السلام که در رکوع نماز

۱. سوره اسراء آیه ۷

۲. تفسیر نمونه ج ۱۲ ص ۲۵

۳. تفسیر راهنما ج ۱۰ ص ۳۱

بود، با انگشت کوچکش اشاره کرد، فقیر به جلو آمد و با اشاره‌ی آن حضرت انگشتر را از انگشت آن بزرگوار بیرون آورد و رفت. رسول خدا ﷺ پس از نماز به خدا متوجه شد و عرض کرد: پروردگارا! برادرم موسی از تو تقاضا کرد «قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي \* وَ يَسِّرْ لِي أَمْرِي \* وَ اخْلَعْ عَقْدَةً مِنْ لِسَانِي \* يَفْقَهُوا قَوْلِي \* وَ اجْعَلْ لِي وَزِيْرًا مِنْ أَهْلِي \* هَارُونَ أَخِي \* اشْدُدْ بِهِ أَزْرِي \* وَ اشْرِكْهُ فِي أَمْرِي» 'سینه‌ی مرا گشاده دار، کار مرا آسان کن و گره از زبانم بگشا تا سخنان مرا بفهمند و وزیرِی از خاندانم برای من قرار بده، برادرم هارون را، به وسیله‌ی او پشت‌م را محکم گردان و او را در کار من شریک کن. پس از این پیامبر اسلام ﷺ عرض کرد: اَللّٰهُمَّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَ يَسِّرْ لِي أَمْرِي وَ اجْعَلْ لِي وَزِيْرًا مِنْ أَهْلِي عَلِيًّا اشْدُدْ بِهِ أَزْرِي وَ اشْرِكْهُ بِهِ ظَهْرِي : پروردگارا سینه‌ی مرا گشاده دار، کار مرا آسان گردان و وزیرِی از خاندانم برایم قرار بده که علی باشد، به وسیله‌ی او پشت‌م را محکم کن.

هنوز سخن پیامبر ﷺ به پایان نرسیده بود که جبرئیل نازل شد و این آیه را نازل کرد «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ»<sup>۱</sup>: سرپرست و رهبر شما تنها خدا است و پیامبر او و آنها که ایمان آورده‌اند و نماز را برپا می‌دارند و در حال رکوع زکات می‌پردازند.

به این ترتیب ولایت و رهبری علی عليه السلام پس از پیامبر ﷺ از سوی خدا اعلام گردید.<sup>۲</sup>

### حضور قلب در مسجد

«فِي بُيُوتٍ أُذِنَ لِلَّهِ أَنْ تَرْفَعَ وَيَذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ \* رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ...»<sup>۲</sup>

۲۸. مرحوم علامه طباطبایی رحمته الله در این زمینه

بیان جالبی دارد، می‌فرماید:

۱. سوره مائده آیه ۵۵

۲. احقاق الحقیق ج ۳۹ ص ۲

۳. سوره نور آیات ۳۶-۳۷

الف. منظور از «رفع»، بالا بردن قدر و منزلت مسجد است.

ب. تعظیم مسجد به جهت وصفی است که بعد از کلمه‌ی «بیت» ذکر گردیده و آن بردن نام خداوند در مسجد است.

ج. رسالت اولیه و اساسی مسجد در اسلام، کانون عبادت، ذکر و تسبیح خداوند متعال بودن آن است و مؤمنانی که به این نکته توجه دارند هیچ‌گاه اسباب مادی مانند خرید و فروش و تجارت، آنها را از این وظیفه و رسالت مهم غافل نمی‌کند.<sup>۱</sup>

د. تجارت حرفه‌ی مستمر و دائم است، بیع حرفه‌ی موقت است، ذکر خداوند عبادت دائم است، صلوه عبادت موقت است. مردان خدا که با مسجد ارتباط دارند کسانی هستند که نه حرفه‌ی دائم و نه حرفه‌ی موقت آنها را نه از عبادت دائم و نه از عبادت موقت باز نمی‌دارد. «رِجَالٌ لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَاقَامِ الصَّلَاةِ...»<sup>۲</sup>.

۱. تفسیر المیزان ج ۱۵ ص ۱۲۶

۲. تفسیر المیزان ج ۱۵ ص ۱۸۰-۱۷۹ و تفسیر نمونه ج ۱۴ ص ۴۸۳



هدایت و راهیابی به نور ویژه‌ی خداوند دارای راهها و مکان‌های ویژه است، از آن جمله مکان‌های ویژه و مقدس مسجد است. «فِي بُيُوتٍ أُذِنَ لِلَّهِ أَنْ تَرْفَعَ...»<sup>۱</sup>

مرتفع ساختن کانون‌های عبادت و ذکر خدا از جمله مسجد جایز و مشروع است «فِي بُيُوتٍ أُذِنَ لِلَّهِ أَنْ تَرْفَعَ...»<sup>۲</sup>

### دعای خالصانه در مسجد

«قُلْ أَمْرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ»<sup>۳</sup>

۲۹. مفسران در تفسیر جمله‌ی «أَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ

كُلِّ مَسْجِدٍ» تفسیرهای مختلفی ذکر کرده‌اند از جمله:

الف. منظور از آن توجه به قبله به هنگام نماز.

ب. منظور شرکت در مساجد به هنگام نمازهای

روزانه.

۱. تفسیر راهنما ج ۱۲ ص ۲۷۶

۲. احسن الحديث ج ۷ ص ۲۲۵

۳. سوره اعراف آیه ۲۹

ج. منظور حضور قلب و نیت خالص به هنگام عبادت.<sup>۱</sup>

در مجموع می‌توان گفت منظور از جمله‌ی فوق توجه به خداوند و مبارزه با هرگونه شرک است که شامل همه‌ی این تفاسیر می‌شود.<sup>۲</sup>

۳۰. قرآن کریم در یک آیه می‌فرماید: «فَأَقِمْ وَجْهَكَ

لِلدِّينِ حَنِيفًا...»<sup>۳</sup> برای اینکه انسان چهره‌ی جان خویش را متوجه دین حنیف کند، یکی از بارزترین و کامل‌ترین مکان‌هایی که می‌تواند این حقیقت را مجسم کند، اقامه‌ی نماز در مسجد است. «وَأَقِمْوَا وَجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ».

مسجد پایگاه اخلاص است نه ریا و شرک «وَأَقِمْوَا

وَجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ».<sup>۴</sup>

۱. تفسیر المیزان ج ۸ ص ۹۱

۲. تفسیر نمونه ج ۶ ص ۱۴۴ - تفسیر مجمع البیان ج ۹ ص ۸۳

۳. سوره روم آیه ۳۰

۴. تفسیر نور ج ۴ ص ۵۰

۳۱. هر انسانی موظف است عبادت خویش را خالصانه انجام دهد «وَمَا أَمْرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ...»<sup>۱</sup> و از مهم‌ترین عبادت‌ها دعا کردن در مسجد است که محل اجابت دعا است که آن نیز باید خالصانه باشد «وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ»<sup>۲</sup>.

۳۲. دین اسلام در بردارنده‌ی ابعاد مختلفی است:

الف. سیاسی (عدالت) القسط

ب. اجتماعی (نماز جماعت در مسجد) «أَقِيمُوا

وُجُوهَكُمْ»

ج. اخلاص در عبادت «وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ»<sup>۳</sup>.

۳۳. مرحوم علامه طباطبایی رحمته الله می‌فرماید: از آیه‌ی

فوق استفاده می‌شود که بر هر عابد واجب است در عبادت خود توجه را از غیر خدا منقطع سازد. یکی از چیزهایی که غیر خداست، همان عبادت اوست، پس

۱. سوره بینه آیه ۵

۲. کنز‌العرفان ج ۱ ص ۱۰۸

۳. تفسیر نور ج ۴ ص ۵۰

عابد نباید به عبادت خود توجه کند زیرا عبادت توجه است نه متوجه الیه و توجه به عبادت، معنای عبادت و توجه به خدا بودن آن را از بین می‌برد.<sup>۱</sup>

«وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ»

### بهره مندی از زینت در مسجد

«يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ»<sup>۲</sup>

۳۴. مرحوم علامه طباطبایی رحمته الله می‌فرماید: معنای همراه برداشتن زینت در موقع بیرون شدن بسوی مسجد، آرایش ظاهری نیست، بلکه آرایشی است معنوی که مناسب با نماز و طواف و سایر عبادات است و معنای اخذ زینت به هنگام رفتن بسوی مسجد باتوجه به اطلاق آیهی شریفه، شامل نماز اعیاد و

۱. تفسیر المیزان ج ۸ ص ۱۰۲

۲. سوره اعراف آیه ۳۱

جماعات و نمازهای یومیه و سایر وجوه عبادت و ذکر می‌شود.<sup>۱</sup>

۳۵. زینت انسان با حضور در مراکز عبادی تأمین می‌شود زیرا آنچه از جان آدمی جداست اگر در زمین است، زیور زمین است «إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَّهَا...»<sup>۱</sup> و اگر در آسمان است، زینت آسمان است «إِنَّا زَيْنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ»<sup>۲</sup> گرچه بشر از نگاه به آنها بهره می‌برد «... وَ زَيْنَّاهَا لِلنَّاطِرِينَ»<sup>۳</sup>.

تنها زیور جان آدمی ایمان و اعتقاد به خدای سبحان است «... حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَ زَيْنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ...»<sup>۴</sup>.

زینت جان انسان را باید در مراکز عبادی فراهم کرد، از این رو خداوند سبحان می‌فرماید: «خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ»<sup>۵</sup>.

۱. تفسیر المیزان ج ۸ ص ۱۱۰

۲. سوره کهف آیه ۷

۳. سوره صافات آیه ۶

۴. سوره حجر آیه ۱۶

۵. سوره حجرات آیه ۷

۶. تفسیر تسنیم ج ۶ ص ۲۳۲

۳۶. جمله‌ی «خُذُوا زِينَتَكُمْ» می‌تواند هم اشاره به «زینت‌های جسمانی» باشد که شامل پوشیدن لباس‌های مرتب و پاک و تمیز و شانه زدن موها و بکار بردن عطر و مانند آن می‌شود و هم شامل «زینت‌های معنوی» یعنی صفات انسانی و ملکات اخلاقی می‌گردد و اگر می‌بینیم در برخی از آیات تنها اشاره به لباس خوب یا شانه کردن موها شده و یا اگر می‌بینیم تنها سخن از مراسم نماز عید و جمعه به میان آمده، دلیل بر انحصار نیست، بلکه هدف بیان مصداق‌های روشن است و نیز اگر می‌بینیم در برخی از روایات دیگر زینت به رهبران شایسته تفسیر شده، دلیل بر وسعت مفهوم آیه‌ی شریفه است.<sup>۱</sup>

۳۷. از اینکه نخست دستور به عبادت و استفاده از زینت در رفتن به مسجد می‌دهد و سپس دستور به استفاده از تغذیه‌ی مادی، روشن می‌شود نماز جماعت مقدم بر غذا خوردن است و اصولاً معنویت بر مادیت تقدم دارد.

از این رو حضرت سلیمان نخست طلب مغفرت می‌کند، بعد حکومت و سلطنت را طلب می‌نماید «... رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَّا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ...»<sup>۱</sup>

۳۸. امام مجتبی علیه السلام به هنگام نماز و حضور در مسجد، بهترین لباس خود را می‌پوشید و می‌فرمود: «إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ وَ يُحِبُّ الْجَمَالَ» و من لباس زیبا برای خداوند می‌پوشم، آنگاه آیه‌ی فوق را تلاوت می‌کرد.<sup>۲</sup>

### طرق ویرانی مسجد

«وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَى فِي خَرَابِهَا أُولَئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ»<sup>۳</sup>

۱. سوره ص آیه ۳۵

۲. نورالتقلین ج ۲ ص ۱۹ - تفسیر عیاشی ج ۲ ص ۱۴

۳. سوره بقره آیه ۱۱۴

### شان نزول:

در کتاب اسباب النزول از ابن عباس نقل شده که این آیه در مورد فطلوس رومی و یاران مسیحی او نازل شده است. آنها با بنی اسرائیل جنگیدند و تورات را آتش زدند و فرزندان آنها را به اسارت گرفتند و بیت المقدس را ویران ساختند.

امام صادق علیه السلام می فرماید: این آیه در مورد قریش نازل گردیده در آن هنگامی که پیامبر را از ورود به شهر مکه و مسجد الحرام جلوگیری می کردند.

بعضی شان نزول سومی برای آیه ی شریفه ذکر کرده اند و آن اینکه منظور مکان هایی است که مسلمانان در مکه برای نماز داشتند و مشرکان پس از هجرت پیامبر آنها را ویران کردند.<sup>۱</sup>

۳۹. آیه بر تعظیم امر صلوة دلالت دارد و اینکه

صلوة چون افضل اعمال و اعظم آنهاست، منع از صلوة در مساجد هم از اعظم گناهان است.<sup>۲</sup>

۱. تفسیر مجمع البیان ج ۱ ص ۳۶۰-۳۶۱ - تفسیر نمونه ج ۱ ص ۴۰۸-۴۰۹

۲. الجامع لأحكام القرآن ج ۲ ص ۷۸



۴۰. چون مسجد محل تذلل و خضوع و تسلیم کامل بنده در مقابل خداوند متعال است، قهراً مانع شدن از حضور یا انجام عبادت و بندگی در آنجا جدا کردن بنده و فاصله ایجاد نمودن در راه ارتباط با خداوند متعال و موجب محجوبیت و دوری و انقطاع از مقام قرب خواهد شد.<sup>۱</sup>

۴۱. مقصود از بناء مسجد، ذکر و عبادت در مسجد است و تا زمانی که این مقصود صورت نگیرد گویا مسجد خراب است و مقصود از خراب تعطیلی مسجد از ذکر و عبادت است.<sup>۲</sup>

۴۲. بدون شک مفهوم آیه‌ی شریفه، مفهومی وسیع و گسترده است و به زمان و مکان معینی محدود نمی‌شود. بنابراین هرکس و هرگروهی که به نوعی در تخریب مساجد الهی بکوشد و یا مانع از آن شود که نام خدا و عبادت او در آنجا انجام گیرد، مشمول همان

۱. تفسیر روشن ج ۲ ص ۱۰۶

۲. روح البیان ج ۱ ص ۲۰۹ - مراغی ج ۱ ص ۱۹۸

رسوایی و همان عذاب عظیم است که در آیه بدان اشاره شده است.<sup>۱</sup>

۴۳. از آنجا که هرگناهی ستم و ظلم است «... وَ مَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ...»<sup>۲</sup> و منشأ ظلم به نفس و ظلم به غیر و به احکام الهی شرک و ظلم به خداست و شرک ستمی است بزرگ «... إِنَّ الشُّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ»<sup>۳</sup> از این رو ظالم‌ترین افراد مفتریان به خدا و تکذیب کنندگان آیات او هستند «وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ...»<sup>۴</sup> آن کس که از آبادی مراکز دینی ممانعت کند یا در ویرانی آن تلاش کند، در حقیقت با توحید در ستیز و با شرک هماهنگ است، از این رو در شمار ستمکارترین مردم است «وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ...»<sup>۵</sup> ۶

۱. تفسیر نمونه ج ۱ ص ۴۱۱

۲. سوره طلاق آیه ۱

۳. سوره لقمان آیه ۱۳

۴. سوره انعام آیه ۲۱

۵. سوره بقره آیه ۱۱۴

۶. تفسیر تسنیم ج ۶ ص ۲۲۹

۴۴. مساجد از آن خدا و دارای قداست و احترامی خاص است. اضافه‌ی مساجد به کلمه «الله» اضافه‌ی تشریفی است نظیر اضافه‌ی بیت به «ی» در آیه‌ی شریفه‌ی «... طَهَّرَ آيَاتِي لِلطَّائِفِينَ...»<sup>۱</sup> می‌باشد.<sup>۲</sup>

۴۵. مساجد جایگاه عبادت خدا و یاد کردن نام اوست. سجده بارزترین نمود پرستش است و تعبیر از پایگاه‌های دینی اهل ایمان به مسجد (جایگاه سجده) بیانگر این است که آن پایگاه‌ها محل عبادت و پرستش است.<sup>۳</sup>

۴۶. غفلت از یاد خدا در جایگاه عبادت (مسجد و ... امری نکوهیده و نارواست. عبارت «أَنْ يُذَكَّرَ فِيهَا اسْمُهُ» بیانگر این است که دلیل ستمکار شمردن بازدارندگان مردم از حضور در مساجد، یاد نشدن نام خداست.<sup>۴</sup>

۱. سوره بقره آیه ۱۲۵

۲. تفسیر تسنیم ج ۶ ص ۲۲۶ - تفسیر راهنما ج ۱ ص ۳۶۱

۳. تفسیر راهنما ج ۳ ص ۳۶۱

۴. تفسیر راهنما ج ۱ ص ۳۶۱

۴۷. کفر پیشگان در صورت حضور در مساجد مجرمند و باید به دست مسلمانان عقوبت شوند. بنا بر اینکه جمله‌ی «إِلَّا خَائِفِينَ» استثنا از عدم ورود به مساجد باشد، در این صورت معنای جمله این است که کفار حق ورود به مسجد را ندارند و در صورت تخلف باید عقوبت شوند زیرا ترس کفار از ورود به مساجد در صورتی است که بدانند ورودشان در پی‌دارنده‌ی مجازات است.<sup>۱</sup>

۴۸. فخر رازی می‌گوید: ظاهر آیه‌ی شریفه اقتضا می‌کند کسی که تلاش در تخریب مساجد می‌کند در بزرگترین مراحل فسق باشد، بنابراین (به قرینه‌ی تقابل) روشن می‌شود کسی که تلاش در آبادی و عمران مساجد می‌کند در بزرگترین درجات ایمان باشد.<sup>۲</sup>

۴۹. مسجد باید پررونق و پرمحتوا و همانند سنگر فرماندهی نظامی باشد، همچنانکه جاسوس از رخنه به

۱. تفسیر راهنما ج ۱ ص ۳۶۳

۲. تفسیر کبیر ج ۴ ص ۱۲

مراکز نظامی در وحشت و اضطراب است، باید مخالفان و دشمنان نیز از ورود به مساجد در ترس و نگرانی باشند «ما كانَ لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ»<sup>۱</sup>.

۵۰. کسانی که مردم را از ورود به مسجد از جمله مسجدها حرام بازمی‌دارند، کیفر آنها در آیات قرآن با تعبیرات مختلفی بیان شده است:

الف. «لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ»<sup>۲</sup>.

ب. «وَمَا لَهُمْ آلًا يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ

الْحَرَامِ ...»<sup>۳</sup>.

ج. «إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ

الْحَرَامِ ... وَ مَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ»<sup>۴</sup>.

د. «... وَ صَدُّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَ كُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ

إِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ ... أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ

فِيهَا خَالِدُونَ»<sup>۵</sup>.

۱. تفسیر نور ج ۱ ص ۱۸۶

۲. سوره بقره آیه ۱۱۴

۳. سوره انفال آیه ۳۴

۴. سوره حج آیه ۲۵

۵. سوره بقره آیه ۲۱۷

## اعتکاف در مسجد

«... وَ لَا تَبَاشِرُوهُنَّ وَ أَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ...»<sup>۱</sup>

۵۱. احترام به مساجد و حفظ قداست آنها یک امر لازم و ضروری است.

اعتکاف کنندگان در مساجد حتی در شب‌های اعتکاف نیز باید از آمیزش جنسی پرهیز کنند.<sup>۲</sup>  
محل اعتکاف مسجد است نه غیر آن «وَ أَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ»<sup>۳</sup>

مرحوم علامه طباطبایی رحمته الله علیه می‌فرماید: عکوف و اعتکاف به معنای ملازم شدن است و اعتکاف در جایی عبارت است از: ماندن در آن به طوری که از آن خارج نشود و اعتکاف عبادت مخصوصی است که از جمله احکام آن ماندن در مسجد و بیرون نیامدن از آن (مگر از روی احتیاج) و روزه گرفتن می‌باشد و چون در شب روزه اجازهی آمیزش با زنان داده شده، ممکن است کسی گمان کند که در شب‌های اعتکاف هم مانعی ندارد، لذا برای جلوگیری از این توهم قرآن

۱. سوره بقره آیه ۱۸۷

۲. تفسیر راهنما ج ۱ ص ۶۱۰

۳. کنزالعرفان ج ۱ ص ۲۱۶

می‌فرماید در حال اعتکاف (در شب) با همسر خود آمیزش نکنید.<sup>۱</sup>

### پرستش، هدف مسجد

«وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا».<sup>۲</sup>

۵۲. در این آیه‌ی شریفه مراد از دعا، عبادت و پرستش است زیرا در آیه‌ی دیگر دعا به معنای عبادت آمده است «وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ».<sup>۳</sup>

در اینکه منظور از کلمه‌ی مساجد در آیه چیست، مفسران دو وجه ذکر کرده‌اند. برخی گفته‌اند: منظور تمام مکان‌هایی است که در آنجا برای خدا سجده می‌شود و از مصادیق آن مسجد الحرام و سایر مساجد است و بعضی گفته‌اند منظور از مساجد، اعضای هفتگانه‌ی سجده است. این گروه در تأیید ادعای خود روایتی را از امام جواد علیه السلام نقل می‌کنند که فرمود:

۱. تفسیر المیزان ج ۲ ص ۶۴ - احسن الحدیث ج ۱ ص ۳۴۱

۲. سوره جن آیه ۱۸

۳. سوره غافر آیه ۶۰

منظور از مسجد عضوهای هفت گانه‌ی بدن انسان است که در هنگام سجده روی زمین قرار می‌گیرد.<sup>۱</sup>

### آبادانی مسجد

«مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِم بِالْكَفْرِ أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ \* إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ \* أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ»<sup>۲</sup>

۵۳. در اینکه منظور از تعمیر چیست، اقوالی بیان شده، از جمله:

الف. رفتن به مسجد و ورود در آن است و تعمیر آن به انجام عبادت است.<sup>۳</sup>

۱. تفسیر نمونه ج ۲۵ ص ۱۲۵ - تفسیر المیزان ج ۲۰ ص ۲۰۶ - مجمع‌البیان ج ۲۵ ص ۲۸۶

۲. سوره توبه آیات ۱۹-۱۷

۳. کاشف ج ۴ ص ۱۹



ب. ترمیم ویرانی و اصلاح آن است.

ج. از اهل آن بودن است و منظور در این آیه آن است که شایسته نیست مشرکان را واگذارند که مسجد به دست آنها باشد.<sup>۱</sup>

۵۴. کلمه‌ی «یعمروا» از عمارت است که ضد خرابی است. وقتی گفته می‌شود «عمر الارض» یعنی زمین را آباد کرد که در زمین بنایی بالا برده باشد و «عمر البیت» زمانی اطلاق می‌شود که نقاط مشرف بر خراب خانه را اصلاح کرده باشد. تعمیر هم از همین ماده و به همین معناست و همچنین «عمر»، زیرا «عمر» عبارت است از تعمیر بدن بوسیله‌ی روح و اگر زیارت خانه‌ی خدا را عمره گویند نیز به همین جهت است که زیارت مردم باعث آبادانی بیت‌الحرام می‌شود.<sup>۲</sup>

۵۵. واژه‌ی مسجد اسم مکانی است که سجده در آن انجام می‌شود و اگر اجزاء سجده را نیز مسجد

۱. مجمع‌البیان ج ۱۱ ص ۴۰ - تفسیر نمونه ج ۷ ص ۳۱۶

۲. تفسیر المیزان ج ۹ ص ۳۰۳ - جامع احکام القرآن ج ۴ ص ۲۷۸

گویند برای این است که به نوعی با سجده ارتباط دارند.<sup>۱</sup>

اگر جواز تعمیر مسجد را شرط کرده به داشتن ایمان به خدا و قیامت هردو و تنها به داشتن ایمان به خدا اکتفا نکرده و ایمان به قیامت را علاوه کرده برای این بوده که مشرکین خدا را قبول داشتند و تفاوتشان با مؤمنین صرف نظر از شرک، این بود که به روز قیامت معتقد نبودند، لذا حق تعمیر مساجد را منحصر کرده به کسانی که دین آسمانی را پذیرفته باشند.<sup>۲</sup>

۵۶. جهت اینکه به صرف ایمان اکتفا نکرده و مسئله‌ی اقامه‌ی نماز و پرداخت زکات و ترس از خدا را نیز علاوه کرده برای این است که آیه در مقام معرفی کسانی است که از ایمان خود بهره‌مند می‌شوند و انسان بوسیله‌ی دو فرع مهم دینی یعنی نماز و زکات از ایمان خود استفاده می‌کند و سرّ اینکه نماز و زکات را از فروع دین مطرح کرده، آن است که نماز و زکات

۱. تفسیر المیزان ج ۹ ص ۳۰۳

۲. تفسیر المیزان ج ۹ ص ۳۰۳

از ارکانی است که به هیچ وجه و در هیچ حال ترک آن جایز نیست.

۵۷. تولیت و تعمیر مساجد شرایطی دارد، از جهت اعتقادی ایمان به مبدأ و معاد «آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ» از نظر عملی برپاداشتن نماز و پرداخت زکات «وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ» از جهت روحی شجاعت و نفوذ نپذیری «... وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ...»<sup>۱</sup>

اگر متولیان مساجد شجاع باشند، مساجد نیز کانون حرکت‌های ضد ظلم خواهد بود.

۵۸. سؤال: فخر رازی گوید: چرا خداوند شرط معماری مسجد را دو اصل اعتقادی ایمان به خدا و قیامت بیان کرده، اما اصل اعتقادی سوم ایمان به نبوت را مطرح نکرده است؟

بعد از طرح سؤال سه پاسخ بیان می‌کند:

الف. مشرکان مدعی بودند که حضرت رسول مسئله‌ی پیامبری را برای دستیابی به مقام ریاست

مطرح کرده است. در اینجا قرآن به نبوت اشاره نکرده تا با این عمل بیان کند که هدف اصلی رسالت این دو اصل است نه آنچه مشرکان می‌پنداشتند.

ب. در دنباله‌ی آیه به اقامه‌ی نماز اشاره شده است. در نماز اذان و اقامه و تشهد داریم که بیانگر نبوت است.

ج. صلوة در قرآن با (ال) الف و لام عهد ذکری بیان شده است، یعنی مقصود نماز شناخته شده میان مسلمانان است که پیامبر اکرم ﷺ آن را تعلیم داده است که مؤید نبوت پیامبر اکرم ﷺ به شمار می‌رود.<sup>۱</sup>

۵۹. قرآن کریم درباره‌ی معماران مسجد و متولیان آن می‌فرماید «فَعَسَىٰ أَوْلِيكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ»<sup>۱</sup> لکن درباره‌ی انبیا و صابران می‌فرماید «أَوْلِيكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ»<sup>۲</sup> که از مرتبه‌ی بالاتری سخن می‌گوید «... وَ بَشِّرِ الصَّابِرِينَ \* الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ

قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ \* أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ»<sup>۱</sup>.

«اتَّبِعُوا مَنْ لَّا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مَّهْتَدُونَ»<sup>۲</sup>.

تفاوت دو تعبیر فوق «فَعَسَىٰ أُولَئِكَ أَن يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ» با «أُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ» آن است که تعبیر نخست مفید ترجیحی و آرزوی هدایت است. تعبیر دوم حکایت از قطعی بودن هدایت می‌کند.

۶۰. از نظر قرآن کریم قبولی هر عملی منوط به دو چیز است: ۱ - حسن فعلی ۲ - حسن فاعلی. از این رو در قرآن کریم بیش از پنجاه مورد ایمان و عمل صالح در ردیف یکدیگر آمده است. بنابراین سر اینکه مشرکان عمل آنها مانند عمران مسجد پذیرفته نمی‌شود و به تعبیر آیه‌ی شریفه حبط می‌گردد «أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ» آن است که فاقد حسن فاعلی یعنی ایمان به خدا هستند.

۱ - سوره بقره آیه ۱۵۷

۲ - سوره یس آیه ۲۱

۶۱. در اینکه منظور از عمران و آباد ساختن مساجد به معنای آبادی ساختمان و تأسیسات آن است یا به معنای اجتماع و شرکت در آن، بعضی از مفسران تنها یکی از این دو قسمت را در تفسیر عمران مسجد در آیه‌ی شریفه انتخاب کرده‌اند در حالی که مفهوم این کلمه وسیع است و همه‌ی این امور را شامل می‌شود.<sup>۱</sup>

۶۲. از این آیات استفاده می‌شود که مسلمانان نباید هدایا و کمک‌های مشرکان بلکه تمام فرق غیراسلامی را برای ساختمان مساجد خود بپذیرند زیرا آیه‌ی اول گرچه تنها سخن از مشرکان می‌گوید ولی آیه‌ی دوم که با کلمه‌ی «انما» شروع می‌شود عمران مساجد را مخصوص مؤمنان می‌سازد و از اینجا روشن می‌شود که متولیان مساجد باید از بهترین افراد انتخاب شوند نه اینکه افراد ناپاک و آلوده به خاطر مال و ثروتشان یا به خاطر مقام و نفوذ اجتماعی‌شان آنچنان که در بسیاری از نقاط متأسفانه رایج شده بر این مراکز عبادی گمارده شدند.<sup>۲</sup>

۱. تفسیر نمونه ج ۷ ص ۳۱۶

۲. تفسیر نمونه ج ۷ ص ۳۱۶ - تفسیر آسان ج ۶ ص ۲۱۴

۶۳. دراینکه آیامنظور از «مساجدالله» مسجدالحرام است یا مساجد دیگر را شامل می‌شود دو قول است. ظاهر لفظ مساجدالله مطلق است و شامل هرگونه مسجدی می‌شود و دلیلی بر تخصیص نیست، هرچند مسجدالحرام که بزرگترین مسجد اسلامی است در ردیف اول قرار گرفته و در آن روز که آیات نازل شد مسجدالحرام منظور بود، ولی این دلیل تخصیص مفهوم آیات نمی‌شود.<sup>۱</sup>

۶۴. مشرکان نه حق ورود به مسجدالحرام را دارند «... إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ...»<sup>۲</sup> نه حق عمارت و آبادانی مسجدالحرام را دارند «مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَغْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ...»<sup>۳</sup> نه حق ولایت و سرپرستی مسجدالحرام را دارند «... وَ هُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ...»<sup>۴</sup>.

۱. تفسیر نمونه ج ۷ ص ۳۱۶ - روح البیان ج ۳ ص ۳۹۹

۲. سوره توبه آیه ۲۸

۳. سوره توبه آیه ۱۷

۴. سوره انفال آیه ۳۴

۶۵. در آیهی شریفهی «أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ» خداوند متعال مسلمانانی را که شغل آبدهی به حاجیان و آبادانی مسجدالحرام را با مؤمن به مبدأ و معاد که مجاهد است برابر می‌داند سرزنش کرده است که این دو هرگز یکسان و برابر نیستند بلکه به مراتب جهاد در راه خدا ارزش و عظمت آن بیشتر است.

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود اگر دیدید مردی را که پیوسته به مسجد می‌رود به ایمان او گواهی دهید که خدای تعالی فرمود تنها آن کس به خدا و روز جزا ایمان آورده است که مساجد خدا را آباد می‌کند.<sup>۱</sup>

۶۶. در اینکه خدای تعالی در این آیه پس از ایمان به خدا، نماز و زکات را جداگانه ذکر فرموده دلیل بر این است که لفظ ایمان شامل اعمال و افعال اعضا و جوارح نشود (و معنای ایمان تنها همان اعتقاد قلبی است).<sup>۲</sup>

۱. سنن ترمذی ج ۴ ص ۲۴۰ - کنز العمال ج ۱۷ ص ۵۷۹

۲. تفسیر مجمع البیان ج ۱۱ ص ۴۱



۶۷. آمدن اقامه‌ی نماز و پرداخت زکات که بزرگترین رابطه با خدا و جامعه است، ظاهراً می‌رساند که مؤمن بی‌عمل اگر مسجد بسازد بهره‌ای نخواهد برد.<sup>۱</sup>

۶۸. عمارت مسجد اعم از آن است که از نو بنا کنند یا مرمت آنها کنند یا پاک کردن مسجد و چراغ روشن کردن و فرش کردن و زینت کردن آن.<sup>۲</sup>

### مسجد ضرار

«وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَخْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ \* لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لِمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ \* أَفَمَنْ أُسِّسَ بُنْيَانُهُ عَلَى تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ

۱. احسن الحدیث ج ۴ ص ۲۰۲

۲. ۷ هیجی ج ۲ ص ۲۳۸ - کشف ج ۲ ص ۲۵۴ - روح المعانی ج ۵ ص ۲۶۰

أَسَسَ بُنْيَانَهُ عَلَى شَفَا جُرْفٍ هَارٍ فَأَنْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللَّهُ  
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ»<sup>۱</sup>.

### شان نزول:

منافقان به بهانه‌ی اینکه افرادی در آمدن به مسجد قبا ناتوان و بیمار هستند و یا اینکه در شب‌های بارانی نمی‌توانند به مسجد بیایند از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله اجازه خواستند تا در برابر مسجد قبا مسجد دیگری بسازند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله عازم رفتن به جنگ تبوک بود، حضرت فرمود: در مراجعت به مسجد شما می‌آیم و لکن از آنجا که منظور از ساختن این مسجد ضرر زدن به مسلمان‌ها و تفرقه میان صفوف مسلمین بود، خداوند از کار آنها پرده برداشت و به پیامبر فرمود هرگز در مسجد آنها نماز نخوان، و پیامبر مأموریت یافت آن مسجد را ویران کند.<sup>۲</sup>

۱. سوره توبه آیات ۱۰۹-۱۰۷

۲. مجمع‌البیان ج ۵ ص ۷۲ - تفسیر المیزان ج ۹ ص ۴۱۹ - تفسیر نمونه ج ۸ ص ۱۲۷

## مسجد قبا اولین مسجد مدینه

۶۹. مسجد قبا اولین مسجدی است که توسط پیامبر ﷺ و یاران آن حضرت در مدینه بنا شد. قرآن کریم به این مسجد اشاره دارد چنانکه می‌فرماید: «لَمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ» نماز را در مسجدی که از آغاز بر تقوا بنا شده بجا آور... و رسول خدا ﷺ در فضیلت این مسجد می‌فرماید: «مَنْ أَتَى مَسْجِدِي مَسْجِدِ قَبَا فَصَلَّى فِيهِ رَكْعَتَيْنِ رَجَعَ بِعُمْرَةٍ»؛ کسی که در مسجد من «قبا» دو رکعت نماز بگذارد، مانند آن است که یک عمره بجای آورده باشد. پیامبر ﷺ قبل از تشریف به مدینه در مدت چند روزی که در محله‌ی قبا اقامت داشتند، این مسجد را بنا نمودند ولی پس از تشریف به مدینه و ساختن مسجد النبی نیز همچنان توجه خاصی نسبت به این مسجد داشتند. شواهد تاریخی گویای آن است که پیامبر ﷺ معمولاً روزهای شنبه و دوشنبه به این مسجد می‌آمدند.

با توجه به اینکه بر اساس نقل‌های تاریخی پیامبر صلی الله علیه و آله یک فرسنگ فاصله‌ی میان مدینه تا قبا را گاهی سواره و گاهی نیز پیاده می‌پیموده‌اند روشن می‌شود که آن حضرت اهتمام خاصی نسبت به این مسجد داشته‌اند.

ائمه هدی علیهم السلام نیز همچون نبی اکرم صلی الله علیه و آله توجه خاصی نسبت به این مسجد داشته و ضمن اینکه خود در آن نماز می‌گزاردند، شیعیان خویش را بر رفتن به این مسجد و نمازگزاردن در آن تشویق و ترغیب می‌فرمودند.

عقبه بن خالد می‌گوید: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِنَّا نَأْتِي الْمَسَاجِدَ الَّتِي حَوْلَ الْمَدِينَةِ فَبِأَيِّهَا أُبْدَأُ؟ فَقَالَ: «أُبْدَأُ بِقُبَا فَصَلِّ فِيهِ وَ أَكْثِرْ فَإِنَّهُ أَوَّلُ مَسْجِدٍ صَلَّى فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِي هَذِهِ الْعُرْصَةِ...»<sup>۱</sup>

از امام صادق عليه السلام پرسیدم: وقتی که قصد زیارت مساجد اطراف مدینه را دارم، ابتدا به کدام مسجد بروم؟ امام صادق عليه السلام فرمودند: زیارت مساجد را با رفتن به

مسجد قبا آغاز کن و در آن زیاد نماز بجای آور، این مسجد اولین مسجد در اطراف مدینه است که پیامبر ﷺ در آن نماز گزارده است... .

۷۰. اهداف چهارگانه‌ی منافقان در ساختن مسجد:

الف. منظور آنها این بود که با این عمل ضرر و زیانی به مسلمانان برسانند. «ضراراً».

ب. تقویت مبانی کفر و بازگشت دادن مردم به وضع قبل از اسلام «و کفراً».

ج. ایجاد تفرقه در میان صفوف مسلمانان «و تفریقاً بین المؤمنین».

د. تأسیس کانون برای کسی که از پیش با خدا و پیامبر به مبارزه برخاسته بود «وَ إِرْصَاداً لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ»<sup>۱</sup>.

۷۱. احترام و قداست مسجد در شرایطی که مورد

سوء استفاده دشمنان اسلام باشد برداشته می‌شود.<sup>۲</sup>

۱. تفسیر المیزان ج ۹ ص ۵۳۰ - کاشف ج ۴ ص ۱۰۱

۲. تفسیر نور ج ۵ ص ۱۴۴

۷۲. شکستن وحدت مسلمانان به قدری خطرناک است که اگر در سایه‌ی ساختن مسجد باشد باید آن مسجد ویران شود تا وحدت مسلمانان محفوظ باشد. مسجد باید تأمین کننده‌ی منافع مسلمانان و مایه‌ی تحکیم ایمان و وحدت مسلمانان باشد. از اینکه سازندگان مسجد ضرار مورد نکوهش قرار گرفتند (این معنا به قرینه‌ی تقابل استفاده می‌شود).<sup>۱</sup>

۷۳. فخر رازی گوید: وقتی سابقه‌ی تقوا مایه‌ی ارزش یک مسجد است، سبقت انسان به ایمان و تقوا بیشتر ارزش دارد و حضرت علی علیه السلام که از روز اول مؤمن بود برتر از کسانی است که پس از سال‌ها شرک مسلمان شدند.

۷۴. در مسجدی که پایگاه مخالفان نظام اسلامی است نباید به نماز ایستاد و عبادت از سیاست جدا نیست، یعنی حتی با نماز خواندن نباید باطلی مورد تقویت قرار گیرد.

۷۵. اگر مردم را از رفتن به مراکز فتنه و فساد باز می‌داریم باید مکان‌های سالم و مفید را معرفی کنیم (لا تقم) (تقوم).

۷۶. مسجد باید پایگاهی برای تربیت و تهذیب انسان‌های شایسته باشد و نماز و ذکر خدا عامل خودسازی و پاکی روح و اندیشه‌ی انسان است.<sup>۱</sup>

۷۷. همانطوری که منافقین در شهادت به رسالت پیامبر اکرم ﷺ دروغ می‌گویند «إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ»<sup>۲</sup> در ساختن مسجد که گویند نیت خیر داریم نیز دروغ می‌گویند «... وَ لَيَخْلِفَنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ»<sup>۳</sup>.

۷۸. در اینکه منظور از طهارت در آیه‌ی شریفه طهارت ظاهری است یا طهارت باطنی، از صفات رذیل

۱. تفسیر راهنما ج ۷ ص ۲۹۹

۲. سوره منافقون آیه ۱

۳. سوره توبه آیه ۱۰۷

و ناپسند دو قول بیان شده: ظاهراً طهارت معنای وسیعی دارد که شامل هر دو نوع از طهارت می‌شود.<sup>۱</sup>  
 زمخشری در این زمینه شش قول بیان کرده است.<sup>۲</sup>

۷۹. انسان باید در امور خود بسیار دقیق شده و هرگز فریب ظواهر و اسم و عنوان و شهرت را نخورده و در واقعیت و حقیقت آن موضوع بررسی کرده و اساس و مبدأ و برنامه و نقش و غرض و مقصد را تشخیص بدهد «إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ».<sup>۳</sup>

۸۰. مسجدی که برای اضرار مؤمنین و انجام معاصی ساخته شود نباید در آن نماز گزارد و واجب است که ویران شود.<sup>۴</sup>

۸۱. در بعضی از روایات مسجد ضرار به گوساله‌ی بنی اسرائیل تشبیه شده است که در زمان حضرت موسی علیه السلام پرستیده می‌شد و همانطور که خداوند به

۱. تفسیر نمونه ج ۸ ص ۱۴۰

۲. کشاف ج ۲ ص ۱۱۳

۳. تفسیر روشن ج ۱۰ ص ۲۷۰

۴. احکام القرآن «جصاص» ج ۴ ص ۳۶۷ - کاشف ج ۴ ص ۱۰۲



حضرت موسی امر کرد که گوساله را از بین ببرد، به رسول اکرم ﷺ نیز وحی شد که مسجد را ویران کند.<sup>۱</sup>

۸۲. در آیه از صلوة به طهارت نام برده شده است «يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا...» چراکه صلوة انسان را از گناه پاک می‌کند و در روایت است که صلوة همانند نهری است که انسان پنج بار در روز خود را در آن می‌شوید.<sup>۲</sup>

### طهارت مسجد الحرام

«وَ إِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ».<sup>۳</sup>

۸۳. در اینکه منظور از تطهیر بیت، پاکیزه ساختن آن از آلودگی‌های ظاهری است یا طهارت به معنای خلوص نیت به هنگام بنای این خانه‌ی توحید است دو

۱. کاشف ج ۴ ص ۱۰۲

۲. کاشف ج ۴ ص ۱۰۳

۳. سوره بقره آیه ۱۲۵

وجه است، زیرا روایات به هر دو جهت اشاره کرده است. بنابراین طهارت معنای وسیعی دارد که شامل طهارت ظاهری و باطنی می‌شود.<sup>۱</sup>

امام صادق علیه السلام درباره‌ی آیه‌ی شریفه می‌فرماید: «نحیا عنه المشرکین» یعنی مشرکان را از خانه‌ی من دور کنید.<sup>۲</sup>

۸۴. کعبه و خانه‌ی خدا دارای شرافتی خاص در پیشگاه خداوند است. نسبت دادن کعبه به خداوند با اضافه‌ی تشریفی (بیت) به (یای متکلم) برای رساندن عظمت خاص کعبه است.<sup>۳</sup>

۸۵. مکان عبادت باید پاک و پاکیزه باشد. از اینکه می‌فرماید خانه‌ی مرا برای عبادت کنندگان پاک کن، ارتباط تنگاتنگ عبادت با طهارت و نظافت معلوم می‌شود.<sup>۴</sup>

۱. روشن ج ۲ ص ۱۵۵ - تفسیر نمونه ج ۱ ص ۴۴۹ - آسان ج ۱ ص ۲۸۳

۲. تفسیر قمی ج ۱ ص ۵۹

۳. تفسیر نمونه ج ۱۰ ص ۲۵۰

۴. کنز‌العرفان ج ۱ ص ۳۱۰ - تفسیر راهنما ج ۱ ص ۳۹۹

۸۶. در اینکه منظور از مقام ابراهیم چیست، مفسران چهار قول بیان کرده‌اند. قول صحیح و معروف روایتی است که از حضرت صادق علیه السلام نقل شده. مقام ابراهیم همان سنگی است که در مسجدالحرام به این نام معروف است. مرحوم طبرسی گوید: «و هذا هو الظاهر لأن مقام ابراهیم اذا أُطْلِقَ لَا يَفْهَمُ مِنْهُ إِلَّا الْمَقَامَ الْمَعْرُوفَ الَّذِي هُوَ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ»<sup>۱</sup>.

### لزوم احترام مسجدالحرام

«... وَ لَا تَقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلَوْكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلَوْكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ...»<sup>۲</sup>.

۸۷. از آیه‌ی شریفه‌ی فوق استفاده می‌شود که مسلمانان باید احترام مسجدالحرام را نگه‌دارند و این حرم امن الهی باید همیشه محترم شمرده شود و لذا قرآن کریم می‌فرماید با مشرکان نزد مسجدالحرام

۱. تفسیر مجمع البیان ج ۱ ص ۲۸۳ - صافی ج ۱ ص ۱۸۷ - کاشف ج ۱ ص ۲۰۱

۲. سوره بقره آیه ۱۹۱

پیکار نکنید مگر آنکه آنها در آنجا با شما بجنگند «وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يَقَاتِلُوكُمْ فِيهِ» و اگر آنها با شما در آنجا جنگیدند آنها را به قتل برسانید «فَإِن قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ» چراکه وقتی آنها حرمت این حرم امن را بشکنند دیگر سکوت در برابر آنها جایز نیست و باید به آنان پاسخ محکم داده شود تا از قداست و امنیت حرم سوء استفاده نکنند.<sup>۱</sup>

منع از ورود به مسجد الحرام، گناهی بزرگتر از قتال

۸۸. در آیهی ۲۱۷ بقره نیز به مسئلهی لزوم احترام مسجد الحرام و اهل آن اشاره کرده و می‌فرماید از تو پیامبر درباره‌ی جنگ کردن در ماه‌های حرام سؤال می‌کنند، به آنها بگو جنگ در آن گناه بزرگی است «يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ» یعنی قتال در ماه‌های (رجب، ذی‌القعدة، ذی‌الحجه، محرم) حرام است. سپس اضافه می‌کند: اینچنین

۱. تفسیر المیزان ج ۲ ص ۹۰ - تفسیر نمونه ج ۲ ص ۲۳

نیست که این قانون استثنایی نداشته باشد، نباید اجازه داد گروهی فاسد و مفسد زیر چتر این قانون هر ظلم و گناهی را مرتکب شوند. درست است که جهاد در ماه‌های حرام گناه است، ولی جلوگیری از راه خدا و کفر به او و هتک احترام به مسجدالحرام و خارج کردن اهل آن و تبعید ساکنان آن نزد خداوند گناهِش از جنگیدن در ماه‌های حرام بزرگ‌تر است «...وَصَدُّ عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ...»<sup>۱</sup>. پس می‌افزاید ایجاد فتنه و منحرف ساختن مردم از دین خدا از قتل هم بالاتر است «وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ»<sup>۲</sup>.

۸۹. حرم و مسجدالحرام مقدس است، اما خون مسلمانان مقدس‌تر و در اینجا مسئله‌ی اهم و مهم مطرح است.

۱. سوره بقره آیه ۲۱۷

۲. منهج‌الصادقین ج ۱ ص ۴۶۷- کاشف ج ۱ ص ۳۲۴ - احسن‌الحديث ج ۱ ص ۳۹۷

۹۰. همانطور که در اصل جنگ نباید پیش‌دستی کنید، در شکستن مقدسات هم نباید پیش‌دستی نمود  
 «وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَاتِلُوكُمْ»<sup>۱</sup>

### عدم نزدیکی مشرکان به مسجد الحرام

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا  
 الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا وَ إِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ  
 اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ»<sup>۲</sup>

۹۱. در مراسم براءت از مشرکان در حج، حضرت  
 علی علیه السلام چهار موضوع را به مردم اعلام کرد: ۱- الغای  
 پیمان مشرکان ۲- عدم حق شرکت آنان در مراسم  
 حج سال آینده ۳- ممنوع بودن طواف افراد عریان ۴-  
 ممنوع بودن ورود مشرکان در خانه‌ی خدا.

موضوع چهارم باعث شد که برخی از افراد کوتاه‌بین  
 تصور کنند که با قطع ارتباط مشرکان به مکه و  
 مسجد الحرام، وضع اقتصادی آنها نابسامان می‌شود.

۱. تفسیر نور ج ۱ ص ۳۰۵

۲. سوره توبه آیه ۲۸

قرآن کریم در آیه‌ی شریفه وعده می‌دهد اگر ترس فقر دارید خداوند از فضلش شما را بی‌نیاز می‌سازد.<sup>۱</sup>

نهی از ورود مشرکین به مسجدالحرام به حسب فهم عرفی امر به مؤمنین است که اجازه ندهند مشرکان داخل مسجد شوند و از اینکه حکم مورد آیه تعلیل شده به اینکه چون مشرکین نجس‌اند روشن می‌شود یک نوع پلیدی برای مشرکین و نوعی طهارت و نزاهت برای مسجدالحرام اعتبار کرده و این اعتبار هرچه باشد غیر از مسئله‌ی اجتناب از ملاقات کفار با رطوبت است.<sup>۲</sup>

۹۲. لازمه‌ی تحقق بخشیدن به ارزش‌های دینی، فدا کردن منافع مادی است و در صورت مبارزه با دشمنان (جلوگیری مشرکان از ورود به مسجدالحرام) خداوند خسارت‌های وارد شده بر مؤمنان را جبران می‌کند.<sup>۳</sup>

۱. تفسیر نمونه ج ۷ ص ۲۸۹ - آسان ج ۶ ص ۳۳۷ - احسن الحدیث ج ۴ ص ۲۱۴

۲. کاشف ج ۴ ص ۲۸ - تفسیر المیزان ج ۹ ص ۳۴۷

۳. تفسیر راهنما ج ۷ ص ۷۶

۹۳. چون نزدیک شدن زمین‌های وارد شدن است، پس مشرکان نباید اصلاً به مکان‌های مقدس نزدیک شوند.<sup>۱</sup>

۹۴. گنا‌هانی که بسیار خطرناک است قرآن کریم نه تنها می‌فرماید انجام ندهید، بلکه می‌فرماید نزدیک آن هم نشوید، مانند:

الف. نماز در حال مستی « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ ... ».<sup>۲</sup>

ب. تصرف در مال یتیم « وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ... ».<sup>۳</sup>

ج. زنا « وَلَا تَقْرَبُوا الزَّوْجِيَّ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا ».<sup>۴</sup>

د. مطلق فواحش « ... وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ ... ».<sup>۵</sup>

۱. تفسیر نور ج ۵ ص ۴۴

۲. سوره نساء آیه ۴۳

۳. سوره انعام آیه ۱۵۲

۴. سوره اسراء آیه ۳۲

۵. سوره انعام آیه ۱۵۱



۵. اجازه‌ی ورود به مشرکان دادن به مسجد الحرام  
 «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ  
 الْحَرَامَ ...»<sup>۱</sup>

۹۵. علت منع از دخول، نجاست مشرکین و احترام  
 مسجد الحرام است و شکی نیست که هر مسجدی نزد  
 خدا محترم است چرا که منتسب به خداست لذا آیه  
 گرچه صحبت از مسجد الحرام نموده، لیکن حکم شامل  
 تمام مساجد می‌شود.<sup>۲</sup>

### کعبه و مسجد الحرام قبله‌ی مسلمین

«قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا  
 فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا  
 وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ  
 مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ»<sup>۳</sup>

۱. سوره توبه آیه ۲۸

۲. کنز العرفان ج ۱ ص ۳۹ - تفسیر آسان ج ۶ ص ۲۴۰ - کاشف ج ۳ ص ۲۸

۳. سوره بقره آیه ۱۴۴

«وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلَا تَمِمْ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ \* كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ»<sup>۱</sup>

۹۶. بیت المقدس قبله‌ی نخستین و موقت مسلمانان بود، لذا پیامبر انتظار می‌کشید که فرمان تغییر قبله صادر شود، بخصوص اینکه یهود پس از ورود پیامبر به مدینه، این موضوع را دست‌آویز خود قرار داده بودند و مرتباً مسلمان‌ها را سرزنش می‌کردند که اینها استقلال‌ی از خود ندارند. از این‌رو خداوند به پیامبر صلی الله علیه و آله می‌فرماید ما اکنون تو را به سوی قبله‌ای که از آن خشنود باشی باز می‌گردانیم.<sup>۲</sup>

۱. سوره بقره آیات ۱۵۱-۱۵۰

۲. تفسیر نمونه ج ۱ ص ۳۹۲

۹۷. در آیه‌ی شریفه بجای کلمه‌ی «کعبه»، «شطر المسجد الحرام» ذکر شده است. این تعبیر ممکن است به خاطر آن باشد که برای آنها که در نقاط دور از مکه نماز می‌خوانند، محاذات با کعبه بسیار دشوار یا غیر ممکن است، لذا بجای خانه‌ی کعبه، مسجد الحرام که محل وسیع‌تری است ذکر شده و مخصوصاً کلمه «شطر» که به معنای سمت و جانب است انتخاب گردیده تا انجام این دستور اسلامی برای همگان در هر جا باشند میسر گردد. بعلاوه تکلیف صف‌های طولانی نماز جماعت که در بسیاری از اوقات از طول کعبه بیشتر است مشخص شود.<sup>۱</sup>

۹۸. رضایت رسول اکرم ﷺ از قبله بودن کعبه دلایلی داشت از جمله:

الف. کعبه قبله‌ی ابراهیم علیه السلام بود.

ب. از زخم زبان، تحقیر و استهزای یهودیان آسوده می‌شد.

ج. استقلال مسلمانان به اثبات می‌رسید.

د. به اولین پایگاه توحید یعنی کعبه توجه می‌شد.<sup>۱</sup>

۹۹. از آنجا که تغییر قبله و توجه به کعبه و مسجدالحرام بسیار مهم و با عظمت است، در آیات سه‌گانه‌ی فوق پنج مرتبه توجه به مسجدالحرام مورد فرمان قرار گرفته. سه مرتبه به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله «فَوَلِّ وَجْهَكَ» دو مرتبه به مسلمانان «فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ».

۱۰۰. قابل توجه اینکه دانشمندان یهود و نصاری به خوبی می‌دانستند که قبله شدن مسجدالحرام فرمانی از ناحیه‌ی خداوند است «انَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ».

۱۰۱. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به اندازه‌ای در نزد خداوند مقرب و ارزشمند است که خداوند در دنیا و آخرت رضایت او را تأمین کرده است. در دنیا، تغییر قبله

۱. تفسیر نمونه ج ۱ ص ۴۹۲ - تفسیر مجمع البیان ج ۲ ص ۱۰۱ - مفاتیح النیب ج ۴ ص ۹۴

«فَلَنُؤَيِّنَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا» در آخرت، شفاعت «وَأَسْوَفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ».<sup>۱</sup>

۱۰۲. تغییر قبله از بیت المقدس به مسجدالحرام نعمتی بزرگ در ردیف نعمت رسالت برای مسلمانان بود «فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ ... كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا» علاوه تعیین مسجدالحرام بعنوان قبله پرتوی از ربوبیت خداوند بر پیامبر و در جهت پیشبرد اهداف وی بود «وَأِنَّهُ لَلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ».<sup>۲</sup>

۱۰۳. در مسئله‌ی تغییر قبله نه تنها دستور تعویض آن و حکم به استقبال به کعبه نازل شد، بلکه در عمل خداوند خود را مولی (به کسر لام) و پیامبر اکرم را مولی (به فتح لام) معرفی کرد و فرمود ما تو را به سوی کعبه برمی گردانیم «فَلَنُؤَيِّنَنَّكَ» بر همین اساس جبرئیل امین دست آن حضرت را گرفت و او را به سوی کعبه متحول کرد یا اینکه همه‌ی فراز و

۱. سوره ضحیٰ آیه ۵

۲. سوره بقره آیه ۱۴۹

نشیب‌های بین مکه و مدینه منزوی و هموار شد و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله کعبه را مشاهده و در همان حال نماز به آن رو کرد. جمع بین این دو قول نیز میسر است، بر این اساس نزول «فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ» دو خرق عادت یکی کرامت برای رسول اکرم صلی الله علیه و آله و دیگری معجزه‌ی همگانی را به همراه داشت. نخست معجزه‌ی شهودی که پیامبر جبرئیل را مشاهده کرد، دوم معجزه در شناخت موضوع این حکم یعنی تشخیص سمت و سوی مسجدالحرام. بر طبق نقل محدثان پیامبر اکرم در همان حال ناودان کعبه را مشاهده کرد و مقابل آن ایستاد.<sup>۱</sup>

۱۰۴. از تعبیر «تَرْضَاهَا» در جمله‌ی «فَلَنُوَلِّينَكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا» فهمیده می‌شود: پیامبر قبله‌ی اختصاصی را دوست می‌داشته، نه اینکه از آن قبله‌ی دیگر بدش می‌آمده، دوست داشتن چیزی باعث دشمن داشتن خلاف آن نیست.<sup>۲</sup>

۱. بحارالانوار ج ۸۱ ص ۵۴ - تفسیر تسنیم ج ۷ ص ۳۸۶

۲. تفسیر المیزان ج ۱ ص ۴۸۹

۱۰۵. از کلمه‌ی «حرام» که صفت مسجد است این‌طور به دست می‌آید که مقدس داشتن مسجد الحرام لازم است و هتک حرمت آن حرام می‌باشد.<sup>۱</sup>

### پرهیزکاران سرپرست مسجد الحرام

« وَ مَا لَهُمْ إِلَّا يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ وَ هُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ مَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ ... »<sup>۲</sup>

۱۰۶. آیه‌ی شریفه می‌فرماید: مشرکان استحقاق عذاب الهی را دارند چرا خداوند آنها را عذاب نکند و حال آن که مانع از رفتن مؤمنان به مسجد الحرام می‌شوند. این آیه اشاره به زمانی است که مسلمانان در مکه بودند و حق نداشتند آزادانه در کنار خانه‌ی خدا اقامه نماز جماعت کنند و با انواع مزاحمت‌ها و شکنجه‌ها مواجه می‌شدند. عجیب آنکه آنها خود را سرپرست مسجد الحرام می‌دانستند که قرآن کریم

۱. تفسیر آسان ج ۱ ص ۳۱۳

۲. سوره انفال آیه ۳۴

اضافه می کند آنها هرگز سرپرست این مرکز مقدس نبودند، تنها پرهیزکاران حق سرپرستی آن را دارند.<sup>۱</sup>

۱۰۷. گرچه این حکم درباره‌ی مسجدالحرام بیان شده ولی در واقع شامل همه‌ی کانون‌های دینی و مساجد و مراکز مذهبی می‌شود. متولیان و متصدیان مساجد باید از پاک‌ترین افراد و پرهیزکارترین انسان‌ها و فعال‌ترین مردم باشند که این کانون‌ها را پاک، زنده و مرکز تعلیم و تربیت و بیداری مردم قرار دهند.<sup>۲</sup>

«إِنْ أُولِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ» جمله‌ی «وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ»

را تعلیل می‌کند و معنایش این است که ایشان نمی‌توانند اختیاردار خانه‌ی خدا بوده و هر که را بخواهند اجازه‌ی ورود داده و از ورود هر که بخواهند جلوگیری کنند، برای اینکه این خانه بر اساس تقوا و ترس از خدا بنا شده است و کسی جز پرهیزکاران اختیاردار آن نیست.<sup>۳</sup>

۱. تفسیر نمونه ج ۷ ص ۱۵۶

۲. تفسیر نمونه ج ۷ ص ۱۵۶ - کاشف ج ۳ ص ۴۷۴

۳. تفسیر المیزان ج ۹ ص ۹۴



## تحقق وعده الهی در ورود مسلمانان به مسجدالحرام

۱۰۸. قرآن کریم در سوره‌ی فتح آیه ۲۵ می‌فرماید:

کفار مسلمانان را از زیارت مسجدالحرام و از رسیدن قربانی به محل خود قربانگاه مانع شدند «هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيِ مَعْكُوفًا أَنْ يَبْلُغَ مَجَلَّهُ...» بعد از مدتی پیامبر اکرم ﷺ خوابی دید که به اتفاق یارانش برای انجام مناسک عمره وارد مکه شدند و این خواب را برای آنها بیان کرد، همگی شاد و خوشحال شدند اما چون جمعی تصور می‌کردند تعبیر و تحقق این خواب در همان سال واقع خواهد شد، هنگامی که مشرکان راه ورود به مکه را در حدیبیه به روی آنها بستند گرفتار شک و تردید شدند که مگر ممکن است خواب پیامبر نادرست از آب درآید. آیه‌ی شریفه نازل شد که ورود پیامبر و مسلمانان به مسجدالحرام قطعاً به وقوع خواهد پیوست «لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ...»<sup>۱</sup>.

در سال هشتم مکه به دست مسلمانان فتح شد که بر طبق گفته‌ی برخی از مفسران آیه‌ی شریفه‌ی «إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا»<sup>۱</sup> بدان اشاره دارد و لکن اکثر مفسران آن را اشاره به صلح حدیبیه می‌دانند.<sup>۲</sup>

تعصّب جاهلی، عامل جلوگیری ورود به مسجدالحرام  
 ۱۰۹. قرآن کریم در چهار آیه موضوع جلوگیری کفار از ورود مسلمانان به مسجدالحرام را بیان کرده: ۲۱۷ بقره، ۳۴ انفال و ۲۵ تا ۲۶ فتح که در این آیه‌ی اخیر عامل جلوگیری و منع ورود مسلمانان به مسجدالحرام را تعصّب جاهلی و غرور و تکبر کفار دانسته است «هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ... إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ الْحَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ ...»<sup>۳</sup>.

۱. سوره فتح آیه ۱

۲. تفسیر نمونه ج ۲۲ ص ۱۰۲ و ۹ - تفسیر المیزان ج ۱۸ ص ۴۳۱ - کاشف ج ۷ ص ۹۸

۳. سوره حج آیات ۲۶-۲۵

۱۱۰. نکته‌ی دیگر اینکه در برخی از آیات منع عن سبیل الله بطور مطلق و عام بیان شده، سپس منع از ورود به مسجدالحرام به طور خاص ذکر گردیده است که ذکر خاص بعد از عام دلالت بر اهمیت موضوع دارد. «إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ...»<sup>۱</sup>

### بهره‌مندی عموم مردم از مسجدالحرام

۱۱۱. در قرآن چند چیز برای استفاده و بهره‌وری همه‌ی مردم قرار داده شده است، از جمله:  
الف. هدایت قرآن کریم «شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ...»<sup>۲</sup>

ب. رسالت پیامبر اکرم ﷺ «... وَ أَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا...»<sup>۳</sup>

۱. سوره حج آیه ۲۵

۲. سوره بقره آیه ۱۸۵

۳. سوره نساء آیه ۷۹

ج. زیارت و عبادت در مسجد الحرام «إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ  
 وَضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ»<sup>۱</sup>  
 «... وَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ  
 فِيهِ وَالْبَادِ...»<sup>۲</sup>.

### احکام مسجد الحرام

۱۱۲. احکام مختلفی درباره‌ی مسجد الحرام در قرآن  
 کریم بیان شده است از جمله:  
 الف. امنیت کامل برای کسانی که وارد آن مرکز  
 عبادت می‌شوند «إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وَضِعَ لِلنَّاسِ ... \* ... وَ مَنْ  
 دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا...»<sup>۳</sup>.

ب. لزوم طهارت مسجد الحرام از آلودگی ظاهری و  
 باطنی.

۱. «... أَنْ طَهَّرَا بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ  
 السُّجُودِ»<sup>۴</sup>.

۱. سوره آل عمران آیه ۹۶

۲. سوره حج آیه ۲۵

۳. سوره آل عمران آیات ۹۶ و ۹۷

۴. سوره بقره آیه ۱۲۵

۲. «... إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ...»<sup>۱</sup>.

ج. ضرورت احترام به مسجد الحرام و ممنوعیت قتل مشرکان در آن مکان «... وَلَا تَقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ...»<sup>۲</sup>.

د. سرپرستی بر مسجد الحرام تنها شایسته‌ی تقوای پیشگان «... وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ...»<sup>۳</sup>.

ه. طواف و نماز از آداب زیارت مسجد الحرام «... وَ طَهَّرْ بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ»<sup>۴</sup>.

از این آیه استفاده می‌شود که در مسجد الحرام طواف بر نماز تقدم دارد «لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ».

و. حفظ حرمت و قداست مسجد الحرام «... وَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ إِخْرَاجِ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ...»<sup>۵</sup>.

۱. سوره توبه آیه ۲۸

۲. سوره بقره آیه ۱۹۱

۳. سوره انفال آیه ۳۴

۴. سوره حج آیه ۲۶

۵. سوره بقره آیه ۲۱۷

## خدمت‌گزاری در مسجد

۱۱۳. در اسلام از خدمت به مردم تمجید و ستایش فراوان شده و لکن خدمت در مسجد از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است زیرا که مرکز عبادت و انس با آفریدگار جهان است و به همین جهت خداوند متعال حضرت ابراهیم و اسماعیل را مأمور خدمت به مسجد و تطهیر آن برای طائفین و نمازگزاران می‌کند.

«... وَ عَهْدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ

لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ»<sup>۱</sup>

«... وَ طَهَّرْ بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ»<sup>۲</sup>

چه اینکه حنه همسر عمران در هنگام بارداری نذر کرد فرزند خود را خدمتگزار بیت‌المقدس کند «إِذْ قَالَتْ امْرَأَةُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ»<sup>۳</sup>.

۱. سوره بقره آیه ۱۲۵

۲. سوره حج آیه ۲۶

۳. سوره آل عمران آیه ۳۵

## برخوردهای زشت دشمنان درباره‌ی مسجد از جمله مسجد الحرام

۱۱۴. ویرانی مسجد «... وَ لَوْ لَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَغْضَهُمْ  
بِبَغْضِ لَهْدَمَتِ صَوَامِعُ وَ بَيْعُ وَ صَلَوَاتُ وَ مَسَاجِدُ يُذَكَّرُ فِيهَا  
اسْمُ اللَّهِ كَثِيراً...»<sup>۱</sup>

«وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذَكَّرَ فِيهَا اسْمُهُ وَ  
سَعَى فِي خَرَابِهَا...»<sup>۲</sup>

— آسیبرسانی به مسجد مانند تفرقه میان  
مسلمانان. «وَ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِداً ضِرَّاراً وَ كُفْراً وَ تَفْرِيقاً  
بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ...»<sup>۳</sup>

— جلوگیری مسلمانان از ورود به مسجد الحرام «وَ  
مَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَ هُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ...»<sup>۴</sup>

۱. سوره حج آیه ۴۰

۲. سوره بقره آیه ۱۱۴

۳. سوره توبه آیه ۱۰۷

۴. سوره انفال آیه ۳۴

— کشتن مسلمانان در نزد مسجد الحرام «...فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ...»<sup>۱</sup>

الحمد لله رب العالمين



## خاتمه مسک

در پایان به قسمتی از احکام و آداب مسجد و فضائل آن از دیدگاه روایات اهل بیت علیهم السلام اشاره می‌کنیم:

۱. دعا هنگام ورود به مسجد.

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: «إِذَا دَخَلْتَ الْمَسْجِدَ وَ أَنْتَ تُرِيدُ أَنْ تَجْلِسَ فَلَا تَدْخُلْهُ إِلَّا طَاهِرًا وَ إِذَا دَخَلْتَ فَاسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ ثُمَّ ادْعُ اللَّهَ وَ اسْأَلْهُ وَ سَمَّ حِينَ تَدْخُلُهُ وَ اخْمَدِ اللَّهَ وَ صَلِّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَسَلَّمَ»<sup>۱</sup>.

۲. هنگام ورود، پای راست را مقدم داشتن و هنگام

خروج، پای چپ را.

عَنْ يُونُسَ عَنْهُمْ عليهم السلام قَالَ: «الْفَضْلُ فِي دُخُولِ الْمَسْجِدِ أَنْ تَبْدَأَ بِرِجْلِكَ الْيُمْنَى إِذَا دَخَلْتَ وَ بِالْيُسْرَى إِذَا خَرَجْتَ»<sup>۲</sup>.

۱. تهذیب ج ۳ ص ۲۶۳

۲. کافی ج ۳ ص ۳۰۸

۳. نماز تحیت خواندن.

قال رسول الله ﷺ: « يَا أَبَا ذَرٍّ لِمَسْجِدِ تَحِيَّةٍ ».<sup>۱</sup>

۴. با طهارت به مسجد رفتن.

عَنِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «عَلَيْكُمْ بِإِتْيَانِ الْمَسَاجِدِ فَإِنَّهَا بُيُوتُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ وَمَنْ أَتَاهَا مُتَطَهَّرًا طَهَّرَهُ اللَّهُ مِنْ ذُنُوبِهِ وَكُتِبَ مِنْ زُورِهِ».<sup>۲</sup>

۵. پرهیز از عوامل بوی ناخوش در هنگام ورود.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ آبَائِهِ عَنِ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «مَنْ أَكَلَ شَيْئًا مِنَ الْمُؤَذِّيَاتِ رِيحُهَا فَلَا يَقْرَبَنَّ الْمَسْجِدَ».<sup>۳</sup>

۶. زینت نمودن و لباس پاکیزی پوشیدن.

«كَانَ حَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ لَبَسَ أَجْوَدَ ثِيَابِهِ فَقِيلَ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ لِمَ تَلْبَسُ أَجْوَدَ ثِيَابِكَ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ فَاتَجَمَّلُ لِرَبِّي وَهُوَ يَقُولُ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ فَاحِبُّ أَنْ أَلْبَسَ أَجْوَدَ ثِيَابِي».<sup>۴</sup>

۱. بحار الانوار ج ۸۰ ص ۳۷

۲. بحار الانوار ج ۸۰ ص ۲۸۴

۳. تهذیب ج ۳ ص ۲۵۵

۴. بحار الانوار ج ۸۰ ص ۱۷۵

## احکام پس از ورود به مسجد

۱. حرمت تنجیس. عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: «جَنَّبُوا مَسَاجِدَكُمْ النَّجَاسَةَ».<sup>۱</sup>

۲. پرهیز از خوابیدن.

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «مَنْ نَامَ فِي الْمَسْجِدِ بِغَيْرِ عَذْرِ ابْتَلَاهُ اللَّهُ بِدَاءٍ لَّا زَوَالَ لَهُ».<sup>۲</sup>

۳. پرهیز از اعلام اشیاء گمشده.

مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ قَالَ: سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ رَجُلًا يُنْشِدُ ضَالَّةً فِي الْمَسْجِدِ فَقَالَ قُولُوا لَهُ لَّا رَدَّ اللَّهُ عَلَيْكَ فَإِنَّهَا لِغَيْرِ هَذَا بُنِيَتْ».<sup>۳</sup>

۴. پرهیز از خرید و فروش.

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «جَنَّبُوا مَسَاجِدَكُمْ الْبَيْعَ وَالشَّرَاءَ».<sup>۴</sup>

۱. وسائل الشیعه ج ۳ ص ۵۰۴

۲. تفسیر المیزان ج ۸ ص ۹۲

۳. وسائل الشیعه ج ۵ ص ۲۲۵

۴. وسائل الشیعه ج ۵ ص ۲۳۳

۵. پرهیز از انداختن آب دهان.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ وَقَرَ الْمَسْجِدَ مِنْ نُخَامَةٍ لَقِيَ اللَّهَ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ ضَاحِكًا قَدْ أُعْطِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ»<sup>۱</sup>.

۶. پرهیز از سخنان بیهوده و صدای بلند.

عَنْ أَبِي ذَرٍّ فِيمَا أَوْصَى إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَا أَبَا ذَرٍّ... مَنْ أَجَابَ دَاعِيَ اللَّهِ وَ أَحْسَنَ عِمَارَةَ مَسَاجِدِ اللَّهِ كَانَ ثَوَابُهُ مِنَ اللَّهِ الْجَنَّةَ فَقُلْتُ بِأَبِي وَ أُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَيْفَ يُعْمَرُ مَسَاجِدُ اللَّهِ قَالَ لَا تُرْفَعُ فِيهَا الْأَصْوَاتُ وَ لَا يُخَاضُ فِيهَا بِالْبَاطِلِ...»<sup>۲</sup>.

۷. پرهیز از مجالست با اهل دنیا.

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «يَأْتِي فِي آخِرِ الزَّمَانِ قَوْمٌ يَأْتُونَ الْمَسَاجِدَ فَيَقْعُدُونَ حَلَقًا ذَكَرَهُمُ الدُّنْيَا وَ حُبُّ الدُّنْيَا لَا تُجَالِسُوهُمْ فَلَيْسَ لِلَّهِ فِيهِمْ حَاجَةٌ»<sup>۳</sup>.

۱. مستدرک الوسائل ج ۳ ص ۲۷۵

۲. وسائل الشیعه ج ۳ ص ۵۰۷

۳. بحار الانوار ج ۸۰ ص ۳۶۸

۸. طولانی نمودن اقامت در مسجد.

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: «قَالَ اللَّهُ تَعَالَى لَهُ لَيْلَةَ الْمِعْرَاجِ يَا أَحْمَدُ لَيْسَ كُلُّ مَنْ قَالَ أَحِبُّ اللَّهَ أَحَبَّنِي حَتَّى ... وَ يَتَّخِذَ الْمَسْجِدَ بَيْتًا»<sup>۱</sup>.

۹. تمیز نگه داشتن مسجد.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ كَنَسَ الْمَسْجِدَ يَوْمَ الْخَمِيسِ وَ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ فَأَخْرَجَ مِنْهُ مِنَ التُّرَابِ مَا يُدْرَى فِي الْعَيْنِ غَفَرَ اللَّهُ تَعَالَى لَهُ»<sup>۲</sup>.

۱۰. تعظیم مسجد.

عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْعِلَّةِ فِي تَعْظِيمِ الْمَسَاجِدِ فَقَالَ إِنَّمَا أَمْرٌ بِتَعْظِيمِ الْمَسَاجِدِ لِأَنَّهَا بُيُوتُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ»<sup>۳</sup>.

۱۱. دعا هنگام خروج از مسجد.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا دَخَلْتَ الْمَسْجِدَ فَصَلِّ عَلَيَّ النَّبِيِّ ﷺ وَ إِذَا خَرَجْتَ فَافْعَلْ ذَلِكَ»<sup>۴</sup>.

۱. مستدرک الوسائل ج ۳ ص ۳۶۱

۲. من لا يحضره الفقيه ج ۱ ص ۳۳۳

۳. بحار الانوار ج ۸۱ ص ۶

۴. الكافي ج ۲ ص ۳۰۹

## فضائل مسجد و آثار رفت و آمد به آن

۱. مسجد خانه خداوند؛

عَنْ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «عَلَيْكُمْ بِإِيْتَانِ الْمَسَاجِدِ فَإِنَّهَا بُيُوتُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ».<sup>۱</sup>

۲. مسجد، زیارتگاه موحدان؛

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: أَلَا إِنَّ بُيُوتِي فِي الْأَرْضِ الْمَسَاجِدُ تُضِيءُ لِأَهْلِ السَّمَاءِ كَمَا تُضِيءُ النُّجُومُ لِأَهْلِ الْأَرْضِ أَلَا طُوبَى لِمَنْ كَانَتْ الْمَسَاجِدُ بُيُوتَهُ أَلَا طُوبَى لِعَبْدٍ تَوَضَّأَ فِي بَيْتِهِ ثُمَّ زَارَنِي فِي بَيْتِي».<sup>۲</sup>

۳. تسبیح زمین برای انسان‌های مسجیدی؛

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «مَنْ مَشَى إِلَيَّ الْمَسْجِدِ لَمْ يَضَعْ رِجْلًا عَلَيَّ رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا سَبَّحَتْ لَهُ الْأَرْضُ إِلَيَّ الْأَرْضِينَ السَّابِعَةَ».<sup>۳</sup>

۱. بحار الانوار ج ۸۰ ص ۲۸۴

۲. بحار الانوار ج ۸۱ ص ۱۴

۳. وسائل الشیعه ج ۵ ص ۲۰۰

۴. اهمیت مسجدسازی؛

النَّبِيُّ ﷺ قَالَ: «مَنْ بَنَى لِلَّهِ مَسْجِدًا وَلَوْ كَمَفْحَصِ قَطَاةٍ بَنَى اللَّهُ تَعَالَى لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ...»<sup>۱</sup>

۵. دیدار فرشتگان از اهل مسجد؛

قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «... مَنْ مَشَى إِلَيَّ مَسْجِدٍ يَطْلُبُ فِيهِ الْجَمَاعَةَ كَانَ لَهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ سَبْعُونَ أَلْفَ حَسَنَةٍ وَ يُرْفَعُ لَهُ مِنْ الدَّرَجَاتِ مِثْلُ ذَلِكَ وَإِنْ مَاتَ وَهُوَ عَلَى ذَلِكَ وَكَلَّ اللَّهُ بِهِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ يَعُودُونَهُ فِي قَبْرِهِ وَ يُؤْنِسُونَهُ فِي وَحْدَتِهِ وَ يَسْتَغْفِرُونَ لَهُ حَتَّى يُبْعَثَ»<sup>۲</sup>

۶. مؤمن بودن انسان‌های مسجدی؛

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ يَغْتَاذُ الْمَسَاجِدَ فَاشْهَدُوا لَهُ بِالْإِيمَانِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى (إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مِنْ أَمَنِ بِاللَّهِ)<sup>۳</sup>.

۱. بحار الانوار ج ۶۲ ص ۴۶

۲. بحار الانوار ج ۸۵ ص ۸

۳. مستدرک الوسائل ج ۳ ص ۳۶۲

۷. فوائد علمی، اجتماعی و اخلاقی رفت و آمد به مسجد.

عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «كَانَ يَقُولُ مَنْ اخْتَلَفَ إِلَى الْمَسْجِدِ أَصَابَ إِحْدَى الثَّمَانِ أَحَا مُسْتَفَاداً فِي اللَّهِ أَوْ عِلْماً مُسْتَظَرِّفاً أَوْ آيَةً مُحْكَمَةً أَوْ يَسْمَعُ كَلِمَةً تَدُلُّهُ عَلَى هُدًى أَوْ رَحْمَةً مُنْتَظَرَةً أَوْ كَلِمَةً تَرُدُّهُ عَنِ رَدًى أَوْ يَتْرُكُ ذَنْباً خَشِيَةً أَوْ حَيَاءً»<sup>۱</sup>.

۸. سالم ماندن اهل مسجد از بلايا.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا نَزَلَتِ الْعَاهَاتُ وَالْآفَاتُ عُوفِيَ أَهْلُ الْمَسَاجِدِ»<sup>۲</sup>.

۹. غبطه مردگان نسبت به اهل مسجد.

قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ يَوْمٍ إِلَّا وَ مَلَكٌ يُنَادِي فِي الْمَقَابِرِ مَنْ تَغْبِطُونَ فَيَقُولُونَ أَهْلَ الْمَسَاجِدِ يُصَلُّونَ وَ لَا نَقْدِرُ وَ يَصُومُونَ وَ لَا نَقْدِرُ»<sup>۳</sup>.

۱. وسائل الشيعه ج ۵ ص ۱۹۷

۲. مستدرک الوسائل ج ۳ ص ۳۵۶

۳. مستدرک الوسائل ج ۳ ص ۳۶۲



۱۰. مسجد پناهگاهی در بروز حوادث و گرفتاری‌ها.  
 عَنْ مِسْمَعٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «يَا مِسْمَعُ مَا يَمْنَعُ  
 أَحَدَكُمْ إِذَا دَخَلَ عَلَيْهِ غَمٌّ مِنْ غُمُومِ الدُّنْيَا أَنْ يَتَوَضَّأَ ثُمَّ يَدْخُلَ  
 مَسْجِدَهُ فَيَرْكَعَ رَكَعَتَيْنِ فَيَدْعُو اللَّهَ فِيهَا أَمَا سَمِعْتَ اللَّهَ يَقُولُ  
 وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ».<sup>۱</sup>

۱۱. مسجد بازار آخرت و بهترین مکان‌ها در زمین.  
 قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الْمَسَاجِدُ سُوقٌ مِنَ أَسْوَاقِ الْآخِرَةِ  
 قَرَأَهَا الْمَغْفِرَةُ وَتُحْفَتُهَا الْجَنَّةُ».<sup>۲</sup>

۱۲. انسان‌های مسجدی اهل بهشت هستند.  
 قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِجَابَةُ الْمُؤَدَّنِ رَحْمَةٌ ... وَ لَا يَمْشِي إِلَى  
 الْمَسْجِدِ إِلَّا مُؤْمِنٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ».<sup>۳</sup>

۱۳. انسان‌های مسجدی گوها و نمونه‌های جامعه.

۱. بحار الانوار ج ۸۸ ص ۳۴۸

۲. بحار الانوار ج ۸۱ ص ۴

۳. بحار الانوار ج ۸۱ ص ۱۵۴

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «يَا فَضْلُ لَا يَأْتِي الْمَسْجِدَ مِنْ كُلِّ قَبِيلَةٍ إِلَّا وَافِدُهَا وَمِنْ كُلِّ أَهْلِ بَيْتٍ إِلَّا نَجِيئُهَا».<sup>۱</sup>

۱۴. سیاحت امت پیامبر ﷺ در مسجد.

قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «فَإِنَّ السِّيَاحَةَ فِي أُمَّتِي لَزُومُ الْمَسَاجِدِ».<sup>۲</sup>

۱۵. محبت و عشق مؤمن به مسجد.

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «قَالَ سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ إِمَامٌ عَادِلٌ وَشَابٌّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُتَعَلِّقٌ بِالْمَسْجِدِ إِذَا خَرَجَ مِنْهُ حَتَّى يَعُودَ إِلَيْهِ».<sup>۳</sup>

۱۶. محبت فرشتگان نسبت به انسان های مسجدی.

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ لِلْمَسَاجِدِ أَوْلِيَاءَ الْمَلَائِكَةَ جُلَسَاءُ وَهُمْ إِذَا غَابُوا افْتَقَدُوا وَهُمْ وَإِنْ مَرَضُوا عَادُوا وَهُمْ وَإِنْ كَانُوا فِي حَاجَةٍ أَعَانُواهُمْ».<sup>۴</sup>

۱. بحار الانوار ج ۸۱ ص ۳

۲. بحار الانوار ج ۸۰ ص ۳۸۲

۳. وسائل الشیعه ج ۵ ص ۱۹۹

۴. مستدرک الوسائل ج ۳ ص ۳۵۸

۱۷. مسجد مرکز عبادت و آموزش و گسترش معارف اسلام.

قال النبي ﷺ: «يَا أَبَا ذَرٍّ كُلُّ جُلُوسٍ فِي الْمَسْجِدِ لِفَوْءِ إِيَّالَا ثَلَاثَةَ قِرَاءَةٍ مُصَلٍّ أَوْ ذِكْرُ اللَّهِ أَوْ سَائِلٌ عَنِّ عِلْمٍ»<sup>۱</sup>  
 امام صادق عليه السلام به ابان بن تغلب فرمود: «اجلس في مسجد المدينة و أفْتِ النَّاسَ فَإِنِّي أَحِبُّ أَنْ يُرَى فِي شِيعَتِي مِثْلَكَ»<sup>۲</sup>

۱۸. همسایه مسجد باید نماز را در مسجد بخواند.  
 عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: «لَا صَلَاةَ لِبَارِ الْمَسْجِدِ إِلَّا فِي الْمَسْجِدِ إِلَّا أَنْ يَكُونَ لَهُ عُذْرٌ أَوْ بِهِ عِلَّةٌ فَقِيلَ وَمَنْ جَارُ الْمَسْجِدِ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ مَنْ سَمِعَ النَّدَاءَ»<sup>۳</sup>

۱۹. تشکیل جلسات قرائت و تفسیر قرآن در مسجد.

قال رسول الله ﷺ: «... إِنَّمَا نُصِبَتِ الْمَسَاجِدُ لِلْقُرْآنِ»<sup>۴</sup>

۱. بحار الانوار ج ۷۷ ص ۸۶

۲. مستدرک الوسائل ج ۱۷ ص ۳۱۵

۳. بحار الانوار ج ۸۰ ص ۳۷۹

۴. وسائل الشیعه ج ۲ ص ۴۹۲

۲۰. فضیلت ذکر و یاد خدا در مسجد.

عن ابی عبد الله عليه السلام قال: جاء رجلٌ إلى النبي صلى الله عليه وآله فقالَ مَنْ خَيْرُ أَهْلِ الْمَسْجِدِ فَقَالَ أَكْثَرُهُمْ ذِكْرًا.<sup>۱</sup>

۲۱. آثار نماز گزاردن در مکان‌های مختلف در مساجد.

عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: «... صَلُّوا مِنَ الْمَسَاجِدِ فِي بَقَاعٍ مُخْتَلِفَةٍ فَإِنَّ كُلَّ بَقْعَةٍ تَشْهَدُ لِلْمُصَلِّيِ عَلَيْهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ».<sup>۲</sup>

۲۲. مسجد شکایت می‌کند.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: «ثَلَاثَةٌ يَشْكُونَ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ: مَسْجِدٌ خَرَابٌ لَا يُصَلِّي فِيهِ أَهْلُهُ وَ عَالِمٌ بَيْنَ جُهَالٍ وَ مُصْنَفٌ مُعَلَّقٌ قَدْ وَقَعَ عَلَيْهِ غُبَارٌ لَا يُقْرَأُ فِيهِ».<sup>۳</sup>

۱. بحار الانوار ج ۹۰ ص ۱۶۱

۲. بحار الانوار ج ۸۰ ص ۳۸۴

۳. بحار الانوار ج ۸۳ ص ۳۸۷

۲۳. فضیلت مساجد خاص.

عَنْ الرَّضَا عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَرْبَعَةٌ مِنْ قُصُورِ الْجَنَّةِ فِي الدُّنْيَا الْمَسْجِدُ الْحَرَامُ وَ الْمَسْجِدُ الرَّسُولِ ﷺ وَ مَسْجِدُ بَيْتِ الْمَقْدِسِ وَ مَسْجِدُ الْكُوفَةِ».<sup>۱</sup>

پیامبر اکرم ﷺ فرمودند: «صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِي تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاةٍ فِي غَيْرِهِ وَ صَلَاةٌ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاةٍ فِي مَسْجِدِي».<sup>۲</sup>

انتظار برای نماز در مسجد

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَ صَابِرُوا وَ رَابِطُوا وَ اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ».<sup>۳</sup>

پیامبر ﷺ به اباذر فرمود: ای اباذر آیا می دانی آیه در مورد چه چیزی نازل شده است؟ «صبور باشید و یکدیگر را به شکیبایی فراخوانید و...» گفتم: نه، پدر و مادرم به فدایت. فرمود: در باب انتظار کشیدن برای نمازی از پس نمازی دیگر.<sup>۴</sup>

۱. بحار الانوار ج ۹۶ ص ۳۸۰

۲. وسائل الشیعه ج ۵ ص ۲۸۱

۳. سوره آل عمران آیه ۲۰۰

۴. بحار الانوار ج ۸۳ ص ۳۹۶ - تفسیر نمونه ج ۳ ص ۲۳۴